

GİRİT’TE BEKTAŞİ TEKKELERİ*

Fahri MADEN**

Öz

On üçüncü asırda Anadolu topraklarında kurulan ve Hacı Bektaş Veli (v. 1271)’ye nispet edilen Bektaşilik, Girit’te ilk görülen tarikatlardan birisidir. Girit’in fethi sırasında orduda bulunan Bektaşî Şeyhi Horasanizâde Dervîş Ali Dede tarafından adaya getirilen Bektaşilik, zamanla Kandiye, Hanya ve Resmo’da Horasanlı Tekkesi’nden başka İbrahim Baba, Mağaralıköy, Mustafa Dede ve Hasan Baba adlarında tekkelere sahip olmuştur. 1826’da Yeniçeri Ocağı ile birlikte Bektaşilik de yasaklanmış, hadiseden Girit Bektaşî tekkeleri de etkilenmiştir. Ancak Sultan II. Mahmut döneminin sonlarından itibaren Bektaşilik üzerindeki yasakçı politikanın yumuşaması diğer bölgelerde olduğu gibi Girit’te de Bektaşiliğin yeniden canlanmasını sağlamıştır. Horasanlı Tekkesi postnişinlerinden Dervîş Ali Baba (1810-1926)’nın faaliyetleri ile Bektaşilik Girit’te gelişme kaydetmiş ve yaygınlaşmıştır. Girit’te Bektaşilik Osmanlı Devleti’nin yıkılışına kadar varlığını devam ettirmiştir. Ancak adanın Türk idaresinden çıkması ve Türkiye’den kopmasıyla yapılan nüfus mübadeleleri neticesinde Bektaşilik etkinliğini tamamen yitirmiştir. Bu çalışmada arşiv belgeleri ve basılı kaynaklar ışığında Girit adasında Bektaşiliğin tarihi seyri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Girit, Bektaşilik, Hacı Bektaş Veli, Horasanlı Ali Baba, Mağaralıköy, Hasan Baba

BEKTASHI DERVISH LODGES IN CRETE

Abstract

Bektashism was founded in Anatolia in the 13th century and Hacı Bektas Veli (d. 1271) is one of the first orders wassen in Crete. Bektashism was brought to the island by Bektashi Sheikh Horasanizâde Dervis Ali Dede in army during the conquest of Crete, and in time it was brought to Heraklion, Chania and Rethymno apart from Horasanlı Lodge. It had the names of İbrahim Baba, Cavyvillage, Mustafa Dede and Hasan Baba. Bektashism was banned in 1826 with the Janissaries ans Crete Bektashi lodges were also affected by the incident. However, since the end of the period of Sultan Mahmud II., as the softening of the prohibitionist policies in other areas, it also led to revival of Crete Bektashism. Bektashism made progress in Crete and became wide spread with Dervish Ali Baba’s (1810-1926) activities from postnisin of Khorasan Lodge. Bektashism continued to exist until the collapse of the Ottoman Empire in Crete. However, as a result of the island’s exit from the Turkish authorities and the population exchange with Turkey, Bektashism lost its effectiveness. In this study,

* Makalenin Geliş Tarihi: 22.01.2016, Kabul Tarihi: 20.05.2016

** Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kastamonu/Türkiye, fahrimaden@kastamonu.edu.tr

DOI: 10.12973/hbvd.79.201

historical progress of Bektashism will be discussed especially in light of archives and available resources on the island of Crete.

Keywords: Crete, Bektashism, Hacı Bektaş Veli, Horsanlı Ali Baba, Cavyvillage, Hasan Baba

1. Giriş: Girit'e Bektaşiliğin Gelişi

Girit'te faaliyet gösteren ilk tarikatlardan biri Bektaşiliktir. Tarikatın buraya gelişi adanın fethine kadar geri gitmektedir. Girit'te Bektaşiliğin ortaya çıkışı, yayılışı ve gelişimi konusunda yapılan ilk araştırma kendisi de Bektaşî Ustazâde Yunus Bey'in "Bektaşiliğin Girit'de İntişarı" isimli makalesidir. Bu makaleden hareketle Osmanlı arşiv belgeleri ve diğer araştırmalardan da yararlanılarak Girit'te Bektaşiliğin tarihi seyrini ele almak mümkündür (Köprülü, 1980: 37-86).

Orduyla birlikte kuşatmaya katılan, fetih sırasında ve sonrasında adaya yerleşen dervişler Girit'te İslamiyet'in yayılmasının yolunu açmıştır (Melike Kara, 2008: 78). Girit kuşatmasına Emir Sultan, Hacı Bayram Veli ve Abdülkadir Geylani dervişleri (Ustazade Yunus Bey, 2011: 314) ile Bektaşiler askeri birliklerle birlikte katılmış, fethin ardından adaya yerleşerek tarikatı burada temsil edip yaymışlardır. Bektaşilerin adadaki faaliyetlerinin oldukça kapsamlı olduğu tespit edilmektedir. Ayrıca zaman içerisinde adada Türk nüfus iskân edildiği sırada pek çok Bektaşî dervişi Hanya, Kandiye ve Resmo gibi yerleşim birimlerine göç etmişlerdir. Böylece kısa zaman içerisinde Girit adasının dört bir yanında Bektaşî tekkeleri faaliyete geçirilmiş, Bektaşilik adanın en faal tarikatlarından biri haline gelmiştir. Bektaşiler hoşgörü ve uzlaşma kültürünü temsil ettiklerinden adada diğer dinlerden İslam'a geçişleri de kolaylaştırıp, aynı zamanda hızlandırmışlardır (Melike Kara, 2008: 79).

Osmanlı kara ordusunun çekirdeğini meydana getiren Yeniçeri Ocağı'nın Hacı Bektaş Veli'nin manevi hamiliğinde ve himayesinde olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca XVI. yüzyılın sonlarında bir Bektaşî babasının Miralay rütbesi ve sekiz dervişiyle Yeniçeri Ocağı'nın 99. Ortası'na alınmasıyla (Esad Efendi, 1243: 203) iki müessese arasındaki ilişkiler resmi hüviyet kazanmıştır. Bu dervişler gece gündüz devletin saadeti ve Yeniçerilerin zafer kazanmaları için dua etmenin yanı sıra (Hammer, 1329-I: 201), savaşlarda bir kafiye ile orduya katılır, Yeniçerileri cesaretlendirip onlara manevi destekte bulunurlardı. Girit adasının fethinde on binden fazla Yeniçeri askerinin (Ziya-Rahmi, 1933: 15) görev aldığı ve Bektaşî dervişlerinin de ordu içerisinde fethine katıldığı bilinmektedir. Fetih sonrası da adada Yeniçeri kışlasının oluşturulduğu ve çok sayıda Yeniçerinin adada ikamet ettirildiği anlaşılmaktadır. XIX. yüzyılın başlarında adaya bir seyahat gerçekleştiren J. M. Tancoigne Girit'teki Türklerin hemen hepsinin Yeniçeri olduğu, sadece Hanya'da beş Yeniçeri alayının bulunduğunu nakletmektedir. Ayrıca adanın Yeniçeriler tarafından idare edildiğini

belirtmektedir (Tancoigne, 2003: 57-63). Bu itibarla Bektaşilik Girit adasında diğer Osmanlı bölgelerinde de görüldüğü üzere Yeniçeriler kanalıyla da temsil edilmiştir.

Yirmi dört yıl süren Girit kuşatması sürecinde Osmanlı ordusuna katılmak için gönüllü birlikler toplanmıştır. Bu gönüllü birliklerden biri Hacıbektaş'taki Pirevi dervişleri tarafından oluşturulan "Bektaşî Dervişleri/Fukaraları Kafilesi"dir. Kafileyi o dönemde Hacı Bektaş Veli Tekkesi postunda oturan Dimetokalı Vahdeti Dede hazırlamış, Horasanizâde Derviş Ali Dede'yi halifesi olarak kafilenin başına getirmiştir. Ayrıca Horasanizâde Derviş Ali Dede'ye gittiği yerlerde Bektaşî tekkesi açma, oralara mürid ve baba tayin etme yetkisi vermiştir (Köprülü, 1980: 41-42).

Horasanizâde Derviş Ali Dede 20 Haziran 1645 tarihinde emrindeki Bektaşî kafilesi ile İstanbul'a gelip orduya dâhil olarak Girit kuşatmasına katılmıştır. Verdiği vaaz ve öğütlerle gazilerin maneviyatını yükselten Horasanizâde Derviş Ali Dede kuşatma sırasında bütün zorlu savaflara dâhil olmuştur (Ustazade Yunus Bey, 2011: 354; Köprülü, 1980: 42-43). Bir gaza yoldaşı olarak Girit'in fethinde görev alan Horasanizâde Derviş Ali Dede kafiiledeki Bektaşî dervişlerinin dörtte birini ordu kıtaları içerisinde dağıtmış, kalanları kendi maiyetinde bırakmıştır. Hanya ve Resmo kalelerinin fethinde büyük faydalar sağlayan Bektaşî dervişleri adanın tamamının fethine kadar ordudan ayrılmayıp muharebelere katılmışlar ve birçoğu da şehit olmuştur. Maddi bir karşılık beklemeden hayatlarını feda eden ve Girit topraklarında şehit olan bu Bektaşî kafilesinden bazılarının mezarları kaybolmamış, isimleriyle bilinen birer ziyaretgâh olarak XIX. yüzyıla kadar muhafaza edilmiştir.

Bunlardan Hanya muhasarasında şehit olan Gazi Mustafa ve Gazi Barbuş'un makamları Hanya kalesinin yirmi dakika güneyinde; Suda muhasarasında şehit edilen Gazi Cafer'in makamı Suda'nın kale kapısının yanı başında idi. Bu üç Bektaşî dervîşi şehit kardeş olup Avlonya kasabasındandırlar. Yine Resmo muhasarasında şehit olan Hazret-i Evliya (Ali Evliya)'nın mezarı Resmo kalesinin yirmi dakika güneydoğusunda, Kandiye muharebelerinde şehit düşen Emir Sultan (Ali Emir)'nin makamı Defni köyünün batısında bulunuyordu (Köprülü, 1980: 46-47; Öz, 1997: 359). Bektaşî kafilesinin alemdarı Derviş Ahmet ise 1674 yılının ilk aylarında vefat etmiştir. Derviş Ahmet savaşta sancaktarlık yapmanın dışında ordu efradına su dağıtma hizmetinde de bulunmuştur. Bu sebeple Saka Ali Baba unvanını almış, zamanla ziyaretgâh olan mezarı da o unvan ile anılır ve bilinir olmuştur. Rivayete göre Derviş Ahmet gürbüz bir kahraman olup gayet gür bir sese sahipti. Bu münasebetle sakayı arkasın alıp ordu içerisinde dolaşır, heybetli akisler ile *İbadullah! Sebilullah! Selamullah alâ ruhü'l-Hüseyin! Lanetullah alâ katilü'l-Hüseyin!* naralarını herkese iştirirdi (Köprülü, 1980: 50). Saka Baba'nın türbesi Horanlı Tekkesi yakınında bulunuyordu. Mezar taşı kitabesinde şunlar yazılıydı: "Yâ hû, Derviş Ahmed Horasanî

Baba'nın Kandiye fethinde alemdârı iken eyleyip sıdk u kerâmetle gazâl, aldı güzlâr-ı cinâmı mesken sene 1085." (Köprülü, 1980: 77)

2. Girit'te Bektaşî Tekkeleri

2.1. Voni Köyü Tekkesi

Girit adasında ilk Bektaşî tekkesi Horasanizâde Derviş Ali Dede tarafından adanın kuşatılması sırasında Osmanlı ordusunun karargâh kurduğu Pedyâ kazası yakınlarındaki Voni Köyü'nde kurulmuştur. O dönemde mamur bir köy olan Voni'de geçici bir tekke kuran Horasanizâde Derviş Ali Dede 3 Nisan 1647 tarihinde Bektaşî tarikatının ayinini icra etmeye başlamıştır. Voni, Horasanizâde Derviş Ali Dede'nin faaliyetleri münasebetiyle zaman içerisinde "Dedeler Köyü" adıyla anılmaya başlamıştır.

Bir sene kadar bu tekkede kalan Horasanizâde Derviş Ali Dede ordunun Kandiye üzerine harekete geçmesinin ardından buradan ayrılarak Kandiye muhasarasına katılmıştır. Her ne kadar geçici olarak kurulmuşsa da Voni (Dedeler) Köyü Tekkesi büsbütün tahliye edilip terk edilmemiştir. Orada birkaç derviş bırakılıp tekke açık tutulmuştur. Ayrıca ilerleyen süreçte Voni (Dedeler) Köyü mukataası Horasanlı Tekkesi'ne temlik edilmiş, bu sayede uzun yıllar köyün gelirlerinden istifade edilmiştir (Köprülü, 1980: 43-44).

2.2. Horasanlı Tekkesi

Bektaşîlik Girit'te merkez olarak kendine Kandiye'yi seçmiş, zamanla şehrin en yaygın tarikâtı haline gelmiştir (Melike Kara, 2008: 40, 79). Girit'in fethinde ordunun başında bulunan Serdar-ı Ekrem Gazi Hüseyin Paşa, Horasanizâde Derviş Ali Dede adına Kandiye'nin fethinin ardından Kandiye yakınlarında "Horasanlı"¹ diye meşhur olan büyük bir tekke yaptırmıştır. Tekkenin bütün giderleri de kendisi tarafından karşılanmıştır. Gazi Hüseyin Paşa Kandiye karşısındaki Yenikale (İnadiye) kalesinin inşaatıyla meşgul olduğu esnada bu kalenin ilk taşını koyan (Ustazade Yunus Bey, 2011: 354) Horasanizâde Derviş Ali Dede'ye bir tekke yapıp kendisine teberru etmek istediğini bildirmiş, tekke için yer göstermesi talebinde bulunmuştur. Bu teklif üzerine Horasanizâde Derviş Ali Dede kalenin yer aldığı tepenin kuzeyindeki akarsuyun yanı başında bir yer göstermiş ve orada tekkenin inşaatına başlanmıştır. Böylece büyük bir müessese olarak meydana getirilmiş olan Horasanlı Tekkesi 1650 yılı Ramazan (Eylül) ayının sonlarında açılmış ve postuna Horasanizâde Derviş Ali Dede oturmuştur. Horasanlı Tekkesi, Gazi Hüseyin Paşa'nın "hayrâtı" olduğu için bazı kayıtlarda "Hüseyin Paşa Tekkesi" olarak da geçmektedir. Bazı kayıtlarda ise adı "Kemer Tekkesi" şeklindedir (Ustazade Yunus Bey, 2011: 354; Köprülü, 1980: 47-49; Şimşek, 2007: 219).

Horasanlı Tekkesi gösterişli bir şenlikle açılmış, fethe katılan Bektaşî kafilensinden yirmi otuz derviş tekkeye alınıp burada ikamet edenlere ve misafir olacaklara hizmet için görevlendirilmiştir. Keza ordunun hareket üssünün de tekkeye yakın olması gelen gidenin çok olmasına ve ortamın canlılığına sebep olmaktaydı. Ayrıca tekkeye vakfedilen etraftaki tarla ve bahçeler ekilip biçilmeye başlanmıştır (Köprülü, 1980: 48).

Horasanlı Tekkesi, Gazi Hüseyin Paşa'nın girişimleriyle inşa edilip faaliyetlerine başladıktan hemen sonra tekkede bir de vakıf tesis edilmiştir. Haziran 1650 tarihli vakfiyenin altında şahit olarak Vezir Hasan, Vezir Kenan Paşa, Vezir Süleyman Paşa, Serdar-ı Sefer-i Girit Vezir Hüseyin Paşa, Hanya Defterdarı ve Girit Adası Muharriri Sofu Mehmet Paşa ve Ordu-yı Hümayun Kadısı Ramazan Efendi'nin isimleri vardır. Vakfiye tertip edildikten sonra İstanbul'a bildirilmiş, Osmanlı merkezi yönetiminin tasdikiyle resmîyet kazanmıştır. Vakfiyenin muhtevası "Fukara-yı Bektaşîye Kafilesi"nin Osmanlı ordusuna olan hizmetleriyle Voni köyünün vakfa ait olduğu ve diğer bir takım şartlardan ibarettir. Ayrıca Sultan IV. Mehmet'in bu tekkeye bazı gelirler vakfettiği tespit edilmiştir (BOA, EV.MKT.CHT, 147/6; BOA, EV.MKT, 1159/46; Ustazade Yunus Bey, 2011: 314, 354; Köprülü, 1980: 164-165; Şimşek, 2014: 32). Zamanla vakfa Kandiyê Hünkâr Camii Mahallesi ve Balta Ahmed Ağa Camii Mahallesi'nde kira geliri getiren haneler ile çevre kazalarda çeşitli tarla ve bahçeler ilave edilmiştir (VGMA, Defter nr. 5178, s.59-60, 68, 72, 231, 243-244, 259, 267). Vakfın 1650 yılında 66.690 akçe geliri bulunmaktaydı. 28 Nisan 1652 tarihinde bu gelirin 20.000 akçesi vakıf için ayrılmış, geri kalan kısmının hazine tarafından zapt olunması emredilmiştir (BOA, TD, nr. 820, s.113; Gülsoy, 2004: 259).

Bektaşîliğin Girit'teki en mühim ocağı olan Horasanlı Tekkesi tarikatın adada yaygınlaşmasında büyük hizmetler görmüştür. Adadaki diğer Bektaşî tekkeleri Horasanlı Tekkesi'nin ihyasından sonra bu tekkenin katkılarıyla meydana gelmiştir. Ayrıca bu tekke kısa zamanda gelişme kaydedip şöhreti her tarafa yayılmıştır. Seyahate çıkan dervişlerin uğrak yeri haline gelen Horasanlı Tekkesi dolayısıyla Girit adası Bektaşî dervişleri arasında "Küçük Horasan" adıyla anılır olmuştur (Köprülü, 1980: 47).

Ustazâde Yunus Bey'e göre Horasanlı Tekkesi kurulduğu 1650 yılından 1924'e kadar üç dönem geçirmiştir. Bu süreçte iki defa tamamen harap hale gelmiş, her defasında yeniden inşa edilerek önceki gibi canlı bir müesseseye dönüşmüştür. Sözü edilen üç dönemin ilki Horasanizâde Derviş Ali Dede (1650-1710), ikincisi Horasanizâde Şeyh Mehmet (1711-1810) ve üçüncüsü Horasanî Derviş Ali Baba (1811-1926) dönemleridir (Köprülü, 1980: 47-48). Bu tarihler arasında başka post-nişinler de tekkede görev almıştır. Ancak daha çok adı geçen kişilerin etkisi söz konusudur.

2.2.1. Birinci Dönem

Girit'e Bektaşılığı getiren Horasanizâde Derviş Ali Dede, o dönemde Kırşehir'de müftülük yapan ve Türkmen aşiretlerine mensup Horasanlı Mehmet Hüdâbende'nin büyük oğludur. İlk eğitimini babasından aldıktan sonra İstanbul'a giden Horasanizâde Derviş Ali Dede, sınavla girdiği Süleymaniye Darülhadis'inden icazet almıştır. Ardından memleketine dönmüş, maneviyata meyli sebebiyle "babasının tarikatına" girmek için Sulucakarahöyük'e, Hacı Bektaş Veli Tekkesi'ne gidip Bektaşılığa intisap etmiş, kendi arzusuyla dünya nimetlerini terk edip hem zahiri ilimleri hem de Batini ilimleri öğrenip eğitimini tamamlamıştır (Ustazade Yunus Bey, 2011: 354; Köprülü, 1980: 40-41; Öz, 1997: 358-359).

Girit'in fethinde görev alan Horasanizâde Derviş Ali Dede, Osmanlı ordusunun her bir neferinin sevgi ve muhabbetini kazanmakla birlikte adanın fatihleri Gazi Hüseyin Paşa ve Köprülü Fazıl Ahmet Paşa tarafından da hürmet edilen bir zattır. Rivayete göre Gazi Hüseyin Paşa Horasanizâde Derviş Ali Dede'ye intisap etmiş, sohbetlerine katılmış ve devamlı onunla beraber bulunmuştur. Yine Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın da Horasanizâde Derviş Ali Dede'ye ilgisi ve saygısının olduğu haber verilmektedir. Nitekim Ahmet Paşa Kandiy'e den ayrılacağı zaman da vedalaşmak için Horasanlı Tekkesi'ne gitmiş, Horasanizâde Derviş Ali Dede ile sohbet edip duasını almıştır. Bu sırada yirmiden fazla derviş teber, tac ve hırkalarını giyinmiş vaziyette ve derecelerine göre sıralanıp saf bağlayarak ihtiram içerisinde izzet ve ikramda bulunmuşlardır (Köprülü, 1980: 44-45).

Horasanizâde Derviş Ali Dede, tekkede yirmi iki yıl mürşitlik yapmış, kendisine başvuranların derdini ve sırrını sabırla dinleyip deva bulmuştur. Kur'an ve din üzerine telif ve tercüme eserler bırakmıştır (Ustazade Yunus Bey, 2011: 354). Tekkede beraberinde küçük biraderi Hasan Dede ile onun iki kölesi ve iki cariyesi ikamet etmiştir. Nitekim 1671 yılının ortalarına kadar mürşitlik yapan Horasanizâde Derviş Ali Dede bu tarihte görevi küçük biraderi Hasan Dede'ye bırakarak kendisi inzivaya çekilmiş ve aynı yıl içerisinde vefat etmiştir. Köprülü'ye göre mezar taşında yazan vefat tarihi (1083/1672) yanlıştır. Zira mezar taşı türbenin inşası sırasında yapılmış olduğundan tarihi yanlış atılmıştır (Köprülü, 1980: 49-50).

Horasanizâde Derviş Ali Dede, muhipler arasında "Horasanlı Sultan" unvanıyla yâd edilmiştir (Köprülü, 1980: 53). "Ulum-ı zahire ve batınada bir imam-ı hümmam ve bir mürşid-i vâcibü'l-ihtram olan" Horasanizâde Derviş Ali Dede'nin Kur'an-ı'l-Kur'an, Hadayikü'l-Mecma' ve't-Tevhid, Kemalât-ı Muhammediye, Fezâ'il-i E'imme adlı eserleri ile Muhyiddin-i Arabî'nin Füsüs'una tâlikatı bulunmaktadır. Doğum tarihi tespit edilemeyen Horasanlı Ali Dede 1671 yılında vefat etmiştir. Cenazesi Kandiy'e'nin 3,5 km güneyinde bulunan Horasanlı Tekkesi'nin bahçesine defnedilmiştir (Köprülü, 1980: 41; Öz, 1997: 358-359). Türbesinin kapısı üzerin-

deki kitabe şöyleydi: “Ulum-ı zâhirede bir imam-ı hümâm ve fûnun-ı bâtında bir mürşid-i âli makâm Kırşehirli Horâsânizâde Mevlânâ Dervîş Ali Dede hazretlerinin inzivâgâh-ı mukaddesleridir. Girit’e teşrifleri 1055, dergâhı tesisleri 1060, Hakkâ yürümleri 1082.” Mezar taşı kitabesinde ise şu ifadeler bulunmaktaydı: “Hüve’l-bâkî bekâya azn edip dâr-ı fenâdan/bu dünyayı koyup çün eyledi rihlet/o Fahr-i Kâinât’ın hürmetiçün/günahı afv ola ruhuna rahmet/Horasan erenlerinden merhum ve mağfur el-muhtâc ilâ rahmet-i rabbihi’l-gafur Ali Baba ruhuna el-Fâtîha 1083.” (Köprülü, 1980: 70)

1669 yılında tekkeyi ziyaret eden Evliya Çelebi adaya Bektaşilerin gelişi ve Horasanlı Tekkesi hakkında bilgiler vermektedir. Evliya’ya göre de Girit’e Bektaşiliği Horosanî Ali Baba getirmiş ve Kandiye’de kendi adıyla anılan ilk tekkeyi kurmuştur. Kandiye kalesi yakınındaki bu tekke Şehit Deli Hüseyin Paşa tarafından yaptırılmıştır. Adı geçen tarihte burada seksen kadar yalın ayak başı çıplak, fakir, abdalân Bektaşî dervîşi bulunmaktadır. Ayrıca tekke bu dervişlerce bağ ve bahçelerle süslenip misafirler için nezih bir ortama dönüştürülmüştür. Aynı zamanda bir mesire yeri olan buradan Kandiye’yi seyretmek mümkündür (Evliya Çelebi, 2003-VIII: 179). Evliya bu tekkeden, “evvela cümleden evvel bina olunan kale haricinde Deli Hüseyin Paşa’nın Horasanoğlu mesiregah tekyesidir kim hankah-ı âl-i abâyı Bektaşîyan asitanesidir...” şeklinde söz etmektedir (Evliya Çelebi, 2003-VIII: 229). 1669 tarihinde tekkeyi ziyaret eden Evliya, tekkenin kurucusu Horasanizâde Dervîş Ali Dede ile de görüşmüş olmalıdır. Zira Bektaşî dervişleriyle Hacı Bektaş Veli Tekkesi’nden hareket ederek Girit’in fethine iştirak eden Horasanizâde Dervîş Ali Dede bu tarihte hayattadır.

Horasanlı Tekkesi’nin ikinci mürşidi Horasanizâde Hasan Dede posta geçer geçmez dünya işleriyle alakasını kesmiş, yalnız Bektaşiliğin icra-yı erkânına ve tekkenin mamur hale getirilmesiyle meşgul olmuştur. Posta geçtiği yıl ilk iş olarak uzak bir köydeki mülkünü satıp tekkeye yakın bir başkasını alıp vakfetmiştir. Ayrıca Mehmet isimindeki Macar kölesini, Fatma isimindeki Rus cariyesini ve İbrahim isimindeki Rus kölesini tekkeye hasretmiştir. İki buçuk yıldan fazla post-nişinlik yapan Horasanizâde Hasan Dede 1675 yılının ilk aylarında vefat etmiştir. Geride Gülboy isiminde Gürcü bir cariyeden doğma Mehmet isiminde küçük bir evlat bırakmıştır. Adı geçen çocuk gelecekte tekkeye post-nişin olup harap halde bulunan Horasanlı Tekkesi’ni asli fonksiyonları ile yeniden inşa ve ihya edecektir (Köprülü, 1980: 50).

Bektaşî tekkelerine post-nişin atamaları Hacı Bektaş Veli Tekkesi tarafından yapılır, göreve ehil olan kişi seçilerek İstanbul’a bildirilip atama beratı istenirdi. Horasanizâde Hasan Dede’nin oğlu Mehmet’in yaşının küçük olması münasebetiyle tekkeye 6 Nisan 1700 tarihinde Hacı Bektaş Veli Tekkesi tarafından Hacı Bektaş oğullarından (Çelebilerden) Mehmet Dede bin İvaz isimli zat görevlendirilmiştir

(Köprülü, 1980: 50-51). 9 Aralık 1700 ve 2 Ekim 1701 tarihli arşiv kayıtlarında Mehmet Dede bin İvaz'ın Horasanlı Tekkesi'nin başına geçişinin biraz uzadığı, bu sırada tekkenin Recep ve Abdullah isimli şahıslar tarafından idare edildiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte 1702 tarihli bir başka arşiv kaydında Horasanlı Tekkesi'nin Kandiye kalesi dışındaki İnadiye mahallesinde Horasanoğlu Mehmet Dede ve Bektaşî Derviş Ali taraflarından tesis edildiği bildirilmektedir (VGMA, Defter nr. 229, s.337; VGMA, Defter nr. 230, s.22; BOA, C.EV, 191/9544).

Mehmet Dede bin İvaz'ın post-nişinliği sonrası tekke bir süre boş kalmış, adeta kaderine terk edilmiş ve harap bir duruma gelmiştir. 14 Nisan 1710 tarihli bir mahkeme kaydından hareketle o zamana kadar etrafına nur ve feyz saçan tekke binalarının birdenbire boş ve ıssız bir virane haline dönüştüğü ifade edilmektedir. Hatta Hatice ve Saliha adlı iki kadın bu dönemde tekkeye uğramış, ancak tekke “tenha ve hali” bir yer olduğundan korkup Yenikale (İnadiye kalesi)’ye gitmeye karar verip yolda giderken dört şaki karşlarına çıkmış, onları yakalayıp tekkeye götürüp geceleyin alıkoymuşlardır. Bu belge o tarihte tekkenin boş ve terk edilmiş olmakla birlikte harap ve viran bir vaziyette bulunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte tekkenin bu harap duruma nasıl ve ne zaman geldiği açık değildir. O dönemde herhangi bir hadise veya deprem gibi doğal afet meydana gelmediğine bakılırsa tekkenin bir ihmal ve bakımsızlık sebebiyle bu hale geldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca tekkenin zaman zaman resmi makamların baskısına ve taarruzlarına maruz kaldığı bilinmektedir (Köprülü, 1980: 51).

2.2.2. İkinci Dönem

Horasanlı Tekkesi'nin ilk dönemi görüldüğü üzere harap vaziyette sona ermiştir. Horasanizâde Hasan Dede'nin vefatı üzerine geride küçük yaşta evlat bırakması ve tekkenin adeta vekâleten yönetilip sahihsiz kalması bu duruma neden olmuştur. Ayrıca Horasanizâde Hasan Dede'nin küçük yaştaki oğlu Mehmet, Hacı Bektaş Veli Tekkesi'ne gidip Bektaşî tarikatının gerektirdiği manevi terbiyeyi almış, müritlik payesine erişmiş, ancak ondan sonra Kandiye'ye dönerek Horasanlı Tekkesi'ni yeniden ihya ile tarikatın icra-yı ayinine devam etmiştir (Köprülü, 1980: 52).

8 Kasım 1711 tarihinde berat-ı hümayun ile mevcut şeyh azl edilerek yerine Horasanizâde Hasan Dede'nin oğlu Mehmet Baba post-nişin tayin edilmiştir. Bu berat kaydında, “Medine-i Kandiye hâricinde İnâdiye nâm mahalde vâki Horasanoğlu eş-Şeyh Mehmed nâm sahibü'l-hayrın fukara ve misâfirler için binâ eylediği zâviyesinde zâviyedâr olan...” ifadeleri yer almaktadır. Bu dönemde tekke genel bir tamirden geçirilmiş, ilk kuruluşundaki büyüklüğü muhafaza edilmiştir. Böylece Horasanlı Tekkesi adada Bektaşîliği temsil etmeye ve yaymaya devam etmiştir. Fakat ilginçtir ki Mehmet Baba'nın ardından tekke bir defa daha nasıl meydana geldiği tespit edilemeyen bir şekilde harap duruma gelmiştir. İkinci döneme şahit olan Bektaşî

dervişlerinden alınan bilgilere göre tekke ikinci dönemin son on senesinde harabe ve virane haline gelmiş, bir insan bile barınabilecek sağlam kısmı kalmamış, ortalığı baykuşlara ve örümcekler kaplamıştır. Tekke binalarından yalnızca binayı tesis eden Horasanizâde Derviş Ali Dede'nin türbesinin mezar üzerindeki kısmı ayakta kalabilmiştir (Köprülü, 1980: 52-53).

Öte yandan arşiv belgeleri Şubat 1714 tarihinde tekkenin başında Seyyid Mustafa Baba'nın post-nişin olarak bulunduğuna işaret etmektedir. Sözü edilen tarihte mahkemeye müracaat eden Seyyid Mustafa Baba Bektaşî dervişlerinin Girit adasının fethinde hizmetlerinden dolayı Sultan IV. Mehmet'in Pedyâ (Bedne) nahiyesine bağlı Voni köyünü Horasanlı Tekkesi'ne vakfettiği, ancak Mehmet Dede bin İvaz'ın vakıf şartlarına uygun hareket etmemesi yüzünden vakıf mallarının tekkenin elinden alındığını bildirmiştir. Seyyid Mustafa Baba bu durumun düzeltilmesini talep etmiştir (VGMA, Defter nr. 234, s.446). Böylece Mehmet Dede bin İvaz'ın post-nişinliği sırasında ihmal edilen ve harap hale gelen Horasanlı Tekkesi yeniden ayağa kaldırılmıştır.

1726 tarihli arşiv kayıtlarında bu tarihte tekkenin şeyhi ve mütevellisi olan Seyyid Mustafa Baba'nın vefat ettiği ve münhal bulunan şeyhlik ve mütevellilik görevlerine oğlu Seyyid Mehmet Baba'nın atandığı ve tekke vakfına müdahalenin men edildiği tespit edilmektedir (BOA, C.EV, 470/23752; BOA, İE.EV, 59/6470; VGMA, Defter nr. 231, s.72). Seyyid Mehmed Baba'dan sonra ise tekke oğlu Mustafa Baba bin Mehmet'in post-nişinlik görevini devraldığı görülmektedir. Onun zamanında da tekke vakfına dışarıdan müdahale edilmiştir. 1777 yılında mahkemeye başvuran Mustafa Baba bin Mehmet tekke post-nişini ve mütevellisi olarak kendisine misafirlere yemek hizmeti vermek, tekkenin onarım ve tamir işlerini yapmak sorumlulukları verildiği halde Hacı İbrahim ve Debbağ İsmail isimli şahısların tekke vakfı arazisine müdahale ettiklerini, bu münasebetle sorumluluklarını yerine getiremediğini bildirmiş, tekke vakfına müdahalenin önlenmesini ve Kandiye kalesinin muhafazasıyla görevli Yeniçeri Ağalarının tekke vakfını korumakla vazifelendirilmelerini talep etmiştir. Ayrıca tekke yönetiminde de yalnızca kendisinin görevlendirilmesini, hiç kimsenin post-nişinlik görevine karışmamasını istemiştir (VGMA, Defter nr. 260, s.228).

XVIII. yüzyılın sonlarında bir süre Süleyman Baba post-nişinlik yapmıştır. Bu dönemde tekke vakfının Kandiye sancağının Bedne (Pedyâ) nahiyesine bağlı Voni köyünde 121,5 dönüm tarla, 2 dönüm bağ ve 3,5 dönüm bahçesi bulunmaktaydı (BOA, C.EV, 656/33051). Süleyman Baba Horasanlı Sultan'ın kandilini uyarmak için Hacı Bektaş Veli Tekkesi'nden gelmiştir. Ancak tekke o sırada bir viraneden ibaret olup barınmaya elverişli hiçbir yeri bulunmuyordu. Süleyman Baba yarısı yıkık türbe içinde mezarın yanı başında bir yer yapıp orada yatıp kalkmış, on sene civarın-

da hizmet edip 1810 yılında vefat etmiştir. Süleyman Baba'nın Horasanlı Tekkesi'ne gelişi manevi bir işaret üzerine gerçekleşmiştir. Horasan'ın Meşhed şehri Türkmenlerinden iken kendisine muhtemelen Horasanlı Tekkesi'nin sahipsiz hali malum olmuş, küçük yaştaki oğlu Derviş Ali'yi de yanına alarak Anadolu'ya geçmiş ve Hacı Bektaş Veli Tekkesi'ne gelip konmuştur. Daha sonra Kandiye'ye yerleşip Horasanlı Tekkesi türbedarlığını yapmıştır. Süleyman Baba'nın tekkede ikameti kesinleştikten sonra kışın yaklaşması üzerine muhipleri kendisine müracaat ederek Baba'nın ikametine elverişli ufak bir daire inşa etmek istemişler, tüm ısrarlara rağmen Baba buna izin vermemiş, sonunda türbenin yıkılmış olan cephesine iki kat perde çekilmiş ve orası Baba'nın ikametgâhı şekline getirilmiştir. Süleyman Baba vefat edinceye değin orada yaşamış ve kandil hizmeti görmüştür. Muhipleri tarafından devamlı ziyaret edilmiştir. Tekkenin ikinci döneminin son on yılı muhipler arasında "Süleyman Baba'nın türbedarlığı" diye bilinmektedir (Köprülü, 1980: 53-54). Celveti şairlerinden Nuri Osman Hanyevî arif-i billah ve gönül ehlinin önderi olarak tanıttığı Süleyman Baba'nın vefatına bir tarih manzumesi yazmıştır:

*Gülşen-i Bektâşîden bir gül-i bûyâ solup
Verdi fenâya tenini ruhu ki bulmuş bekâ*

*Hazrete göçdü bir erkân-ı cihânda güher
Server-i abdâl-ı Hak yani Süleymân Baba*

*Ârif-i billâh idi merd-i dil-i âgâh idi
Zübde-i eşbâh idi ehl-i dile reh-nümâ*

*Âlem-i kesretten ol nefret edip nâgehân
Bezmgâh-ı vahdete oldu meserret-resâ*

*Heşt-i behiştten gelip nâğme-i târihidir
Terk-i fenâ eyledi rûh-ı Süleymân Baba (1225/1810) (Aydın, 2009: 1111;
Şimşek, 2014: 40)*

2.2.3. Üçüncü Dönem

Bektaşiliğin Girit'te en faal ve canlı dönemidir. Bu dönemin başından itibaren adada hızla gelişme kaydeden Bektaşilik 1826 badiresini dahi atlatmış, Rumların çıkardıkları isyanlardan etkilenmekle birlikte mübadeleye kadar varlığını korumuştur. İlk iki dönemde yoğun olarak Horasanlı Tekkesi faaliyet gösterirken bu dönemde Girit'te dört-beş adet daha tekke tesis edilmiştir. Böylece Bektaşilik adanın her tarafından temsil edilip müntesiplere sahip olmuştur (Köprülü, 1980: 54).

Horasanlı Tekkesi ikinci döneminin sonunu harap halde geçirmiştir. Üçüncü defa tekkeyi inşa ve ihya eden ikinci dönemin son yıllarında türbedarlık yapan Türkmen Süleyman Baba'nın oğlu Horasanî Derviş Ali Baba'dır (BOA, C.EV, 656/33051). 1773 yılında Horasan'ın Meşhed şehrinde doğan Horasanî Derviş Ali Baba küçük yaşta babasıyla birlikte Hacı Bektaş Veli Tekkesi'ne gelmiştir. Burada Bektaşî tarikatına intisap etmiş, seyr-i sülûk ve ilim tahsiliyle iştigal ederek ehl-i tarik olmuştur. Horasanî Derviş Ali Baba, babasının vefat ettiği 1811 yılında icazetnamesini alıp Kandiye'ye gelmiş ve Patnaroğlu İbrahim Bey'in konağında misafir edilmiştir. Baba Girit'te gelir gelmez tekkenin ihyasıyla ilgilenmeye başlamış ve büyük bir çaba içerisinde girmiştir. Meydanevi, kahve ocağı, aşevi, atevi gibi eklentileri kendi parasıyla inşa ettirmiştir. Maddi durumu uygun olan muhipler yardım aralarına para toplamaya teşebbüs etmişlerse de Baba bunu reddedip kimseden para kabul etmeyeceğini söylemiştir. Şimdilik kendisinin yaptıracığı binalar ile iktifa olunup bir an önce tekkenin açılması ve tarikat ayininin yapılması gerektiğini, ileride gerekli görülen binaların hayır sahibi kimselerce inşa edilebileceğini söylemiştir. Nitekim Baba gerekli binaları tamamladıktan sonra muhiplerinden on ikisini tekkede alıkoymuş, Kurban bayramı gününde muhipler ve misafirler toplanarak kurbanlar kesilip yemekler pişirilerek dağıtılmış, 26 Aralık 1811 Perşembe günü akşamı post serilip çerağlar uyarılmış, tarikat ayini yapılarak tekke açılmıştır (Köprülü, 1980: 54-55).

Çok geçmeden Horasanî Derviş Ali Baba tekkeye iki bina daha ilave etmiştir. Bunlar tekkenin yol üzerindeki ark cephesinde bir çeşme ile Meydanevi'nin hemen bitişiğindeki camidir. Caminin kapısı üzerine "Rabbine sana ölüm gelinceye kadar kulluk et" mealindeki Hicr Suresi 99. ayet yazılı levhayı astırmıştır. Bu levhanın yazısı kendisine ait olup bu yazı onun bir de hattatlığına işaret etmektedir (Köprülü, 1980: 55-56). Kandiye'nin Topaltı mahallindeki Horasanî Tekkesi'ndeki mescidin cami olmaya elverişli olması dikkate alınarak buraya 1815 yılında minber konulmasına ve Cuma ile Bayram namazlarının kılınmasına izin verilmiştir (BOA, HAT, 1533/93).

İlave olarak tekkenin imar ve irfan bakımından genişlemesine muhiplerin de katkıları olmuştur. Örneğin Mısır Hidivi Mehmet Ali Paşa'nın mensuplarından Kandiye Ser-ayarı Kavalalı Seyyid Mustafa Horasanlı Tekkesi Camii'nin önüne bir çeşme yaptırmıştır. Hanım Zeynep Hatun ise Horasanlı Sultan'ın mezarı üzerine büyük bir türbe ile tekkeye iki-üç kilometre güneydeki Maratiti adlı mevkide çok geniş tarlalar vakfetmiştir. Ayrıca Kandiye Defterdarı Derviş Ali Efendi tekkenin avlusunun ortasına birden fazla musluklu büyük bir çeşme, Patnaroğlu İbrahim Bey tekke binaları ve bahçelerini çepeçevre saran duvarlar inşa ettirip ortalığı muhafaza altına almıştır. Daha çok sayıda muhip bina inşa ettirdiği gibi tarla, zeytinlik, bahçe ve benzeri mülklerini vakfetmişlerdir. Kısacası Horasanlı Tekkesi üçüncü devrede post-nişin olanlar ve muhipler tarafından bir kez daha inşa olunmuştur. Bu münasebetle XX. yüzyıla kadar ayakta kalacak olan binalar üçüncü döneme aittir (Köprülü, 1980: 56).

Horasanî Derviş Ali Baba otuz üç sene mürşitlik yaptıktan sonra Ocak 1844'te vefat etmiştir. Onun sohbet meclislerine katılan kişiler nezaketi, herkese güler yüzle muamelesi gibi güzel hallerinden bahsetmişlerdir. Onun tekkeye olan hizmetleri dolayısıyla tekkenin ilk banisi Horasanizâde Ali Ded'e'nin kendisi olduğuna inananlar dahi çıkmıştır. Horasanî Derviş Ali Baba otuz üç yıllık zaman diliminde 1.417 kadın ve erkeğe nasip vermiştir. Bunların 285'i Kandiy'e, 744'ü Monofaç, 385'i Hanya ve Resmo ile Kandiy'e'ye bağlı yerleşim yerlerindendi. Tekkede yetişen dervişlerin kaydı için defter tutulmuş, bu defterde her bir dervişin isim, intisap tarihi ve ikametgâhları yazılmıştır. Ayrıca Horasanî Derviş Ali Baba muhtelif tarihlerde üç Hıristiyan'a İslam dinini telkin etmiş, bir sene sonra da onları mürid olarak kabul etmiştir. Horasanlı Tekkesi'nde mürşitliği sırasında Dudevâde ailesinden bir hanımla evlenmiş, bir kaç evladı dünyaya gelmiştir (Köprülü, 1980: 56-57).

Horasanî Derviş Ali Baba, Arapça ve Farsça'nın yanı sıra Hacı Bektaş Veli Tekkesi'nde bulunurken Arnavut dervişlerden Arnavutça ve Rumca'yı öğrenmiş olup bu dilleri mükemmel bir şekilde konuşurdu. Bu sebeple kendisinin Arnavut olduğunu düşünenler çıkmıştır. Ayrıca babasının ve evlatlarının mezar kitabelerini kendisi yazmış, manzum ve mensur güzel parçalardan oluşan bir *Mecmua* bırakmıştır. Ustavâde Yunus Bey ona ait olduğunu belirttiği bir şiir naklediyorsa da sözü edilen şiirin bir bölümü yukarı da nakledilen Süleyman Baba'nın vefatına yazılan bir tarih manzumesidir (Köprülü, 1980: 55).

2.2.4. 1826 Badiresi ve Girit Tekkeleri

Ustavâde Yunus Bey tekkenin üçüncü devresinin ilk yıllarında görülen canlılığın Horasanî Derviş Ali Baba'nın şeyhliği müddetince kesintiye uğramadan devam ettiğini belirtmektedir (Köprülü, 1980: 54, 56). Oysa 1826 yılında Bektaşilik, Sultan II. Mahmud'un yayınladığı bir fermanla Yeniçeri Ocağı ile birlikte yasaklanmış, İstanbul'dan başlanarak Osmanlı toprakları üzerinde bulunan Bektaşî tekkelerinin yıktırılması emredilmiştir. Yasaklanma emri 4 Ağustos 1826 tarihinde Girit adasına da gönderilmiş, adadaki Bektaşî tekkelerinin sayı ve gelirlerinin bildirilmesi, Bektaşîlerin adadan uzaklaştırılması, tekke binalarının yerine mescit ve mektep inşa edilmesi istenmiştir. Bu emir üzerine din ve diyanet gereği Bektaşîlerin adadan uzaklaştırılmalarının elzem olduğu, İslam ehlinin oturdukları köylere birer mescit inşa ederek ilim tahsil etmeleri, Kandiy'e kalesi haricindeki Bektaşî tekkelerinin etraftaki çiftlik ahalisine mescit olmak ve 200-300 kuruş vakıf gelirinin bu mescide tahsis kılınması lüzumu Kandiy'e muhafızı Lütfullah Paşa'ya bildirilmiştir (BOA, HAT, 289/17345).

Ancak Bektaşî yaşağı tıpkı Arnavutluk'ta olduğu gibi merkezden uzak Girit adasında şiddetli bir uygulama alanı bulamamıştır. Melike Kara'ya göre Balkanların bazı bölgelerinde ve Girit'te Bektaşilik yasaklanmamıştır. Hatta 1826 sonrası adada

üçüncü dönemini yaşamaya devam eden tarikat en yoğun faaliyetlerini yine bu dönemde gerçekleştirmiştir (Melike Kara, 2008: 79).

Bektaşiliğin yasaklanması emrinden yaklaşık on ay sonra Osmanlı yetkililerine Girit'in köylerinde cami bulunmadığı, bu köylerin ahalisinin çoğunun Bektaşî inancında olduğu, bu sebeple Kandiye dışındaki Bektaşî Tekkesi'nin camiye çevrilmesi ve Bektaşîlerin uzaklaştırılmasını rica eden bir yazı yazılmıştır. 2 Haziran 1827 tarihli bu yazı da şunlar söylenmektedir:

“bir takım Bektaşî eşkiyaları hırkapuş olup şerait-i İslamiye ve asar-ı nûr-ı feyzullahiye ne idüğün bilmeyip bidâyet-i hidâyet ve sâlik-i vâsıl-ı illallah iddiasıyla kutbü'l-ârifin Elhâc Bektâş Velî kuddise sirruhulazîz hazretlerine ifk ve iftirâyı irtikâb birle ferâizullah ve sünnet ve vâcibât ve gusl ve tahâretin cümlesini inkâr ve semt dalaleti kesb ve idhâr ile hidâyet-i Ahmediyeden haylice nâsı döndüren ve bî-behre ettirerek sûret-i şakavetleri zâhir ve nümâyan olmağla kirve-i müfsidenin şeran indifaileri istihsal olunmayup halî üzere terk olunsa cezîre-i Girit sekenesinden ekserisi tabi olarak hilâf-ı şer-i şerîf âyîn-i fâsîdelerin alenen icrâya ictisârları melhûz idüğü ve bütün nevâhî-i Girit kurrâlarında sâkinûn ekser nâs sâkin oldukları karyelerinde câmi ve mektep olmadığına binâen vücûda gelen sagır ve sagirelerin talîm-i ilme virilmeyüp duâyâ lisânlarıyla me'lûf ve pâpâs ve ruhbân manastırlarında âyîn-i bâtîlalarına dâ'ir her ne ihbâr etmişler ise ehl-i İslâm sıbyânları dahi tâ'ife-i müştekinin ihbarâtına havâle-i sem ve itibâr ederek bazen o tezâtlarına vesile idüğü fimâ ba'd ehl-i İslâm buldukları karyelerinde birer meşcit ile birer mektep binâ ve inşâ ederek ilm-i hâllerin talîm ve şeref-i İslamiyeti icrâ etmeleri ve sâlifü'z-zikr Bektâşî eşkiyasının indifâileriyle Kandiye kal'ası hâricinde top altında tarîk caddede kâ'in tekyeleri etrafında vâki çiftlikât ahâlisıyla ebnâ-yı sebîle câmi-i şerîf olarak iki üç yüz guruh hasılat ve mevcût evkâfı yine câmi-i şerîfe evkâf tahsîs olup ol vechile mahrûse-i şâhâne eşkiyâ-i merkûme esfâdından tathîr ve tanzîfi muvâfık-ı irâde-i seniyyeden ise icâb eden emr-i âlinin şerefsudûru bâbında emr ve fermân devlet-i âliye-i ebediyü'd-devâmındır efendim.” (BOA, HAT, 293/17474-B)

Böyle olmakla birlikte Horasanî Derviş Ali Baba'nın tekkenin yanında bir cami inşâ ettirerek faaliyetlerini sürdürmesi tekkenin kapatılmadığı gibi camiye de dönüştürülmediğini göstermektedir.

Girit'te Bektaşilik 1826'da kesintiye uğramadığı gibi bu tarihten sonra daha önceki dönemlere nazaran daha fazla gelişme kaydettiği tespit edilmektedir. Girit'te 1826'dan sonra Bektaşiler, başlıca üç büyük şehirde Kandiye, Resmo ve Hanya'da

varlıklarını sürdürmüşler, özellikle Hacı Bektaş Veli ve Abdal Musa tekkeleri ile sürekli irtibat halinde olmuşlardır. Ayrıca Kandiye’de dini faaliyetlerin yanı sıra Bektaşiler, günlük geçimlerini sağlamak ve tekkelere gelir getirmek amacıyla ekonomik girişimlerde de bulunmuşlardır. Kandiye’de Topaltı arazisini kullanan Bektaşiler zeytin işlemek üzere kâr amaçlı küçük bir fabrika kurmuşlardır. Fakat bu küçük fabrikanın hasılatının yeterince gelir sağlamaması üzerine bu defa 21 bargir gücünde yeni bir fabrika kurma teşebbüsünde bulunmuşlardır. Yeterince paraları olmadığından Girit’teki Cemaat-i İslamiye İdaresi’nden 6.000 Frank talep etmişler, idare de bu talebe olumlu cevap vermiştir (Melike Kara, 2008: 80). Horasanlı Tekkesi’ne ait olarak tesis edilen bu yağ fabrikasına 1920 yılında İngiltere’den alet getirilmesi söz konusu olmuştur (VGMA, Defter nr. 2826, s.124).

2.2.5. Horasanî Derviş Ali Baba Sonrası

Horasanî Derviş Ali Baba’dan sonra posta sekiz-dokuz kadar daha müşit geçmiştir. Bunlardan Mustafa bin Ahmet Halife 1847 yılında vefat etmiş, yerine tekkenin tekke-nişinlik ve tevliyet, tekke camiinin imamet ve hitabet görevlerine Süleyman bin Ahmet Halife tayin edilmiştir (BOA, EV.BKB, 183/2; BOA, EV.MKT, 185/66). Bir yıl sonra ise tekke-nişin ve tevliyet görevine Ayanagazâde Ali Zeynelabidin Efendi bin Mustafa ibn Ahmed Ağa atanmıştır. Ancak yapılan tahkikatta Hanya eşrafından olan bu kişinin kanunsuz olarak tekke yönetimini ele geçirdiği anlaşılmış ve görevden uzaklaştırılmıştır (BOA, EV.MKT, 1159/46; BOA, EV.MKT, 1612/57; BOA, EV.MKT.CHT, 147/6; BOA, EV.MKT, 1776/100)². Ustazâde Yunus Bey’e göre Horasanî Derviş Ali Baba’dan sonra posta geçen şeyhlerden üçü ilim ve fazilet ehli, kadir ve meziyet sahibidir. Bunlar 1866-1875 yılları arasında şeyhlik yapan Manastırlı Hacı İslam Baba, 1876-1880 yılları arasında şeyhlik yapan yine Manastırlı İbrahim Baba ve 1881-1904 yılları arasında şeyhlik yapan Mustafa Safvet İlhâmi Baba’dır. Birincisi musikişinas olup tarikat icazetini 1866 yılında Hacı Turâbi Ali Baba’dan almıştır (Şimşek, 2014: 44-45). Bedri Noyan’ın Atacı İslam Baba olarak anlattığı bu zatın icazetnamesinin aslı da Bedri Noyan’da bulunmaktaydı. Noyan icazetnamenin kendisine Cafer Sadık Bektaş Baba’nın hediye ettiğini belirtmekte ve günümüz harflerine çevirisini vermektedir (Noyan, 2003-V: 247-248; Noyan, 2003-VI: 195). İslam Baba’nın vefatından sonra yerine Hacı Bektaş Veli Tekkesi’nden Farsça’ya derinlemesine vakıf bir zat olan Manastırlı İbrahim Baba tayin edilmiştir. Ustazâde Yunus Bey bu ikisinin şeyhliği döneminde 1.300’den fazla kişinin Bektaşiliğe intisap ettiğini söylemektedir (Köprülü, 1980: 56).

Safvet İlhâmi Baba ise Manastırlı İbrahim Baba’nın şeyhliğinden sonra boş kalan posta kendi iradesinin dışında muhiplerin arzuları üzerine oturmuştur. Sıradışı bir durum yaşanmıştır. Posta geçmek için adeta her ağızdan Safvet İlhâmi Baba’nın ismi çıkmış, çok geçmeden kendisine yapılan davete icabet etmek zorunda kalmış-

tır. Nitekim 1881 yılında ileri gelen bir grup Bektaşî dervişi tekkeye gelip kendisini posta oturtup biat etmişler, ardından hususi bir heyet Hacı Bektaş Veli Tekkesi'ne gönderilmiş ve Safvet İlhâmi Baba'nın icazetnamesi getirtilmiştir (Köprülü, 1980: 57). Daha sonra ise Osmanlı merkezi hükümeti tarafından post-nişin ve tevliyet görevlerini en güzel şekilde ifa ve idare etmeye muktedir olduğu belirtilerek ataması yapılmıştır (BOA, EV.MKT, 1612/57; BOA, EV.MKT, 1776/100).

Safvet İlhâmi Baba, Kandiye eşrafından olup ilmi, terbiyesi, yüksek ahlakı ve daha pek çok vasfıyla temayüz etmiş, âlim ve fazıl bir zattı. Onun mürşitliği döneminde tekkenin feyz ve bereketi, imar ve saadeti artmış, insanların Bektaşî tarikatına muhabbetleri ve intisapları en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu itibarla Safvet İlhâmi Baba tekkeyi arazi ve binalar bakımından yarısı kadar daha genişletmiş, şeyhliği sırasında birkaç bin kişi kendisinden nasip almıştır. Bu sayede Bektaşîlik Girit'te oldukça yüksek bir düzeye çıkmış ve toplum arasında yayılmıştır (Köprülü, 1980: 57). Bedri Noyan kendisinde Safvet İlhâmi Baba'ya ait bir yazma kitap bulunduğunu ve bu yazmada Horasanlı Tekkesi'nde nasip alanların listesinin yer aldığını haber vermektedir. Bu liste 1866, 1873-1877 ve 1881 yıllarında nasip alanların kimler olduğunu göstermektedir. Örneğin Ocak-Şubat 1877 tarihli "Kandiye mutasarrıfı saadetli Arif Paşa hazretlerinin harem-i muhteremleri, âsitâneli, İstanbullu, Hasibe Hanım" kaydı bulunmaktadır. Ayrıca Noyan Söke'de ikamet eden, Horasanlı Tekkesi müntesiplerinden Hüseyin Tekin'in bu tekkede yirmi bin kadar muhib bacının mevcut olduğunu söylediğini nakletmektedir (Noyan, 2003-V: 243, 247).

Safvet İlhâmi Baba döneminde 1882 yılında tekke vakfının 4.065 kuruş geliri 4.340 kuruş gideri bulunmaktadır. Buna göre vakfın gelecek yıla 275 kuruş borcu kalmıştır. 1883 yılında ise gelir ve gider miktarı 4.368 kuruştur. Vakfın gelirleri arasında tekkeye ait tarlalardan elde edilen buğday, arpa, yulaf, bakla, piyes, nohut gibi tahılların dışında saman, zeytin, zeytinyağı, patates ve soğan gibi ürünler bulunmaktadır. Giderler ise tekkede tüketilen kahve, tuz, yağ, şeker, et, pirinç, fasulye ve sebze gibi gıda maddelerine ilaveten imamet vazifesi, bakır kapların kalaylanması ve hayvanların nal ve semerleri için harcanan paralardır (BOA, EV.MKT, 1776/100).

Ustazâde Yunus Bey'e göre Girit'te Bektaşîliğin yükselişi ve ihtişamı 1904 yılı ortalarından başlayarak sönmüş ve benzeri bir daha yaşanmamıştır. Horasanlı Tekkesi'nin faaliyetlerinin tamamen sona erdiği 1924 yılına kadarki yirmi sene zarfında ise kayda değer tek gelişme posta oturan birkaç şeyhin yedi-sekiz yüz muhip daha yetiştirmiş olmasıdır (Köprülü, 1980: 57).

Horasanlı Tekkesi'nde post-nişinlik yapanlar arasında Âbidin Mehdi Baba da bulunmaktadır. Baba 1911-1915 yıllarında tekkeyi idare etmiştir. Bedri Noyan muhipler tarafından çok sevilen Âbidin Mehdi Baba'nın dervişlerinden birçoğunun İzmir, Manisa, Söke ve Turgutlu çevresinde yaşadığını bildirmektedir. 1915 yılında

vefat eden Âbidin Mehdi Baba'nın cenaze merasimi çok kalabalık olmuş, naaş tekleden çıkarılıp defnedileceği yere götürülürken sürü halinde güvercinler tabutun üzerinde uçmuş ve bu durum herkesi şaşırtmıştır. Bu olay sebebiyle Baba'nın sonradan yapılan lahдинin her köşesine mermerden güvencin kalıpları konulmuştur (Noyan, 2003-VI: 3).

Daha sonra tekkenin başına Hasan Baba geçmiştir. Hasan Baba ile ilgili bilgiler çok azdır. Onunla ilgili bilgilerimiz Salih Akdemir Baba'nın şeyhi olduğudur. Salih Baba 1888 yılında Kandiy'e doğmuştur. Hasan Baba'dan 1918 yılında nasip almıştır. Bedri Noyan onun güler yüzlü, iyi huylu, terbiyeli ve nüktedan bir kişiliğe sahip olduğunu, Rumca'yı iyi bilip Rumca nefesler yazdığını, Rumca nefeslerinin birinde mürşidinin Âbidin Mehdi Baba olduğunu söylediğini belirtmektedir. Salih Baba mübadelenin ardından Turgutlu'ya göç etmiş, ilk olarak inşaatçılıkla uğraşmış, daha sonra dokuz yıl berberlik yapmış, bir süre de şarap üretimiyle meşgul olmuştur. 1967 yılında Turgutlu'daki tüm mal varlığını satıp Hacı Bektaş Veli Tekkesi çevresinden arsa alıp burada bir misafirhane inşa ettirmiştir (Noyan, 2003-VI: 18-19; Şimşek, 2014: 47). Salih Baba'nın Rumca nefesler söylediğini belirtmişken Girit Bektaşilerinin Türkçe'den ziyade daha çok Rumca (Giritlice)'yi kullandıklarını belirtmek gerekir. Bu durum ibadetlerde ve ayinlerde de geçerliydi. Giritli Bektaşiler sadece Hacı Bektaş Veli ve sair zatların isimlerini anarken Türkçe kullanırlardı (Şimşek, 2014: 47-48).

Horasanlı Tekkesi'nin son post-nişini Cafer Sadık Bektaş Baba'dır. 1875 yılında Tokat'ın Zile ilçesinde doğmuştur. Mücerred babagan kolu halifelerinden ve dedekargın boyundandır. On iki yaşında babasını kaybeden Baba, on dört yaşında Hacı Bektaş Veli Tekkesi'ne gelip nasip almıştır. Yaşının küçük olması sebebiyle tekedeki dervişler onu kovalamak istemişlerse de o direnip kalmış, Hacı Mehmet Dede bab³ zamanında çok hizmet etmiş, nihayet Hacı Feyzullah Dede baba zamanında ondan el almıştır. Cafer Sadık Bektaş Baba İslam dünyasının ve dünyanın pek çok yerini gezmıştır. Arabistan, Nefes, Şam ve Arnavutluk'un dışında Londra'da da bulunmuştur. Baba olarak ilk görev yeri ise Bingazi olmuştur. Hasan Baba'dan sonra Horasanlı Tekkesi'nin postuna oturmuştur. Hatta o sırada Âbidin Mehdi Baba dahi hayatta olmasına rağmen post-nişinlik görevine Hacı Bektaş Veli Tekkesi'nden icazetname getirilerek Cafer Sadık Bektaş Baba getirilmiştir (Noyan, 2003-VI: 76; Ata, 2009: 157-168; Şimşek, 2014: 48-49).

1924 mübadelesinde Mersin'e gelen Cafer Sadık Bektaş Baba, Fransızlardan kaçan Rum ailenin iki kat sekiz odalı evini 25 altına satın almıştır. Gaz ve kereste ticaretinin yanı sıra hazır giyim mağazası işleterek geçimini sağlamıştır (Ata, 2007: 31-32). Girit'ten gelirken Horasanlı Tekkesi'nin üçüncü dönemini açan Derviş Ali Baba'nın kemiklerini beraberinde getirerek Tarsus'a defnetmiştir. Zira olaya şahit

olanların anlattıklarına göre mübadilleri adadan götürecektir olan gemi Derviş Ali Baba'nın kemikleri ile tekke ve türbedeki şahsi eşyalarını almadan hareket etmemiştir. Derviş Ali Baba'nın kemikleri bir sandık içerisinde önce Mersin'e getirilmiş, bir müddet Halk Evi'nde muhafaza edilmiş, daha sonra Tarsus'ta Reşadiye Mahallesi 3041. sokakta defnedilmiştir. Bugün Derviş Ali Baba'nın türbesi Tarsus'ta ziyaret edilmektedir (Ata, 2009: 162).

Cafer Sadık Bektaş Baba manevi torunu Sevim Gül'ün verdiği bilgilere göre Girit'te çok saygın ve birleştirici bir mevkide idi. O kadar ki onun post-nişinliği zamanında Bektaşî şeyhlerinin yanı sıra Girit'teki Mevlevî, Nakşî ve Rıfailer onun etrafında toplanmaya başlamış ancak mübadele buna engel olmuştur. Yine manevi torunu Sevim Gül'ün verdiği bilgilere göre Cafer Sadık Bektaş Baba anadili olan Türkçe dışında Arapça, Arnavutça, Rumca bilmekteydi. Hayatı boyunca üç defa hacca gitmiştir. Bunların ilki kervanla, ikincisi vapurla gerçekleşirken üçüncüsünün nasıl gerçekleştiği bilinmemektedir. Kervanla hacca gidişi muhtemelen Hacı Bektaş'tan genç yaşlarında ikendir. Vapurla gidişi ise, Girit Adası'nda bulunurken meydana gelmiştir. Onun hacca gidişi Hacı Bektaş Veli'nin "dört kapı kırk makam" öğretisinde anlattığı "şeriat kapısının 3. makamda hacca varmak" ilkesine dayanmaktadır (Ata, 2009: 164, 169).

Kişilik olarak Cafer Sadık Baba'nın misafiri çok sevdiği, kapısının herkese açık olduğu, çocuk, genç, yaşlı demeden herkesle iyi ilişkiler kurduğu rivayet edilmektedir. Dostları arasında 1879 doğumlu, Yenice eşrafından Hüseyin Gülbaba ile Aşık Veysel bulunmaktadır. Ayrıca Atatürk'ün 20 Ocak 1925 tarihinde Mersin'i ziyaretinde Cafer Sadık Baba'yı yanına çağırttığı ve Baba'nın Bektaşî kıyafetiyle istasyonda büyük bir çadırda arkadaşlarıyla oturan Atatürk'le görüştüğü nakledilmektedir (Ata, 2007: 34-35, 37). Bununla birlikte Cafer Sadık Bektaş Baba'nın şapka inkılabında sakal tıraşı olduğu ve modern giyimi tercih ettiği nakledilmektedir. Ayrıca onun "Önce Türküm, sonra Müslümanım, sonra Bektaşiyim." dediği ifade edilmektedir. Yine "Mevlevilik olmasa klasik musikimiz, Alevilik olmasa Türk kültürü ve halk edebiyatı olmazdı" sözünü kullandığı belirtilmektedir. Onun hayatına dair bir başka anekdot Aydın Lisesi'nde bir Atatürk Abidesi yaptırdığı, merdiven başlarına ise Namık Kemal ve Ziya Gökalp büstlerini diktirdiğidir (Ata, 2007: 38-39; Ata, 2009: 164).

Cafer Sadık Bektaş Baba son zamanlarını Mersin'de geçirmiştir. 13 Temmuz-26 Ağustos 1960 tarihleri arasında Ali Naci Baykal Dede'baba'dan sonra dedebabalık yapmış, ancak yaşının ilerlemiş olması ve sağlık durumu sebebiyle görevi Bedri Noyan'a bırakmıştır. Bedri Noyan onun "Bektaşîliği gereksiz ayrıntı (teferru'at) ve merasimden temizlemek düşüncesini sonuna değin desteklediğini" belirtmektedir. Ayrıca bedri Noyan onun açık fikirli ve ileri görüşlü bir insan olduğunu, kendisini 1960 yılı Ağustos ayının son günlerinde Ölmez Baba (Yunus) ve Hüseyin Peker ile

birlikte ziyaret ettiklerinde yüz yaşlarında olmasına rağmen onları istasyona karşılamaya geldiğini, beraber bir hatıra fotoğrafı çektirmek istediklerinde fotoğrafçıya kadar yürüdüğünü, hatta kendisine birçok yazma risale ve cönk hediye verdiğini ifade etmektedir (Noyan, 2003-VI: 79).

Cafer Sadık Bektaş Baba 25 Ocak 1966'da Mersin'de yüz yaşını geçmiş olarak vefat etmiştir. Mezarı Mersin Mezarlığı'ndadır. Mezar taşında "Hû dost, Çakeri Ali Baba Mücerret Sadık Baba derviş-i billah idi, can fedai rah idi, her kim damenin tutdu, Hak Resulüne yetti, dünya varlığı heba, ummadı ondan vefa, hay olub buldu baka, ruhu olsun pür safa, oku bunda Fatiha, dilek kabul mutlaka D. 1875-Ö.1966." ifadeleri yer almaktadır. Mezar taşı yazısı Yunus Ölmez Baba tarafından yazılmış, taşın üzerine Hüseyin'i on iki dilimli tâc konulmuştur. Mezar taşı Arçaylar olarak bilinen Giritli aile tarafından Hacı Bektaş'a getirilmiştir. Manevi torunlarından Sevim Gül Mersin'de yaşamaktadır (Noyan, 2003-VI: 79; Ata, 2009: 163-168; Şimşek, 2014: 49).

Ustazâde Yunus Bey Horasanlı Tekkesi'nin iki yüz seksen iki senelik hayatıyla ilgili bilgilere burada son veriyorsa da başka kaynaklardan bu tekkede yaşanan diğer gelişmeleri takip etmek mümkündür. Örneğin 1897-1898 yıllarında Rumların Girit adasını ateşe vermeleri ve adadan büyük bir Müslüman göçünün yaşanması sırasında, iç bölgelerden kıyılara gelen Müslüman nüfusun konaklama, yeme ve içme ihtiyaçlarının karşılanmasında Horasanlı Tekkesi'nin büyük katkıları olmuştur (Şimşek, 2014: 45).

Öte yandan XX. Yüzyılın başlarında Horasanlı Tekkesi'nin Mustafa Efendi tarafından idare edildiği ve kendisine maaş tahsis olunduğu tespit edilmektedir (BOA, BEO, 1741/130551). Bununla birlikte XX. yüzyılın başlarında Horasanlı Tekkesi'ni ziyaret eden Hasluck'un verdiği bilgilere göre tekke Kandiye şehrinin kırk beş dakika güneyindeki anayol üzerinde, Knossos mevkii ile Forteça (Fortezza) köyü arasında bulunuyordu. Tekke Kandiye'nin 1669'da fethinden önce Horasanlı Ali Dede ismiyle meşhur ve burada medfun bulunan bir aziz tarafından 1650'de tesis edilmiştir. Hasluck'un tekkeye uğradığı sırada Halife ismini taşıyan tekke şeyhi Avlonyalı bir Arnavut olup mücerretliği benimsemişti. Oysa ondan önceki şeyh efendi evli idi. Onun vefatı üzerine yerine bir mücerredin geçirilmesinin daha münasip olacağı düşünülmüştü. O sırada tekkede on iki kadar derviş vardı ki bunların çoğu muhtemelen Arnavut idiler. Ayrıca tekke güzel bir gelire ve iyi bir idareye sahip görünüyordu (Hasluck, 1928: 37).

Ustazâde Yunus Bey 1924 yılında Horasanlı Tekkesi'nin "bütün azameti, ünranı, servet ve sâmanı ve cennet-âsâ lafeti ile hâlâ yerinde durduğunu", ancak bu tarihte mübadele sebebiyle diğer İslam eserleri ile birlikte mahvedildiğini haber vermektedir (Köprülü, 1980: 45). Horasanlı Tekkesi'nden ve müstemilatından bu-

güne sadece kültür merkezi olarak kullanılan mescid kalmıştır (Şimşek, 2014: 61). Ali Ekrem Erkal'ın verdiği bilgilere göre mübadele sonrasında boşaltılan Horasanlı Tekkesi arazisi ve müstemilatına Çeşme-Alaçatı mültecileri yerleştirilmiş, tekkenin bütün müstemilatı yıktırılarak buralara 1914 göçmenleri ve 1922 Eylül sonrası gelenler için evler yaptırılmış, sadece tekkenin mescidi bırakılmıştır. Ancak mescid asli fonksiyonunu kaybetmiştir. Bugün mescid Alaçatılılar Derneği tarafından Yeni Alaçatı Kültür Merkezi olarak kullanılmaktadır. Mescidin duvarları Alaçatı resimleriyle ve Çeşme panoramasıyla süslenmiş, bir köşede ise Alaçatılı kadınların yerel bir giysisi sergilenmektedir. Dernek ve kültür merkezi olarak hizmet veren mescid içerisine sıralar ve raflar konulmuş olup raflarda Çeşme ile ilgili kitaplar vardır (Erkal, 2008-III: 408-409; Şimşek, 2014: 63).

2.3. Mağaralıköy Tekkesi

Tekke Kandiyе'nin on kilometre güneyinde (Tukin, 1996: 88) Yukta (Türklerce Karadağ) denilen bir dağın batı yamaçlarında Türkler arasında Mağaralıköy adıyla anılan köy bulunmaktadır. Burada Horasanlı Tekkesi'nin üçüncü döneminde, 1821 yılında Bektaşî tekkesi kurulmuştur. Banisi aynı köyden Projazadeler unvanıyla şöhret olmuş büyük ve zengin bir aileye mensup Mustafa Bey isminde bir zattır. Bu zat, Kandiyе'de eğitimini tamamladıktan sonra köye çekilip ailesinin yanında kalmıştır. Rivayete göre maneviyata merakı olduğundan birçok kitap alıp gece gündüz onları okumakla vaktini geçirmiş, yanında her zaman Muhyiddin-i Arabî'nin Fusu'sü'l-Hikem'ini, Camî'nin Nefahatü'l-Üns'ünü ve İsmail Hakkî'nin Şerh-i Muhammediyyesi'ni bulundurmuş, bu kitapların birçok bölümünü ezberlemiş, sırası geldikçe söyleyerek ruhi bir heyecan göstermiştir. Mustafa Dede güzel atları sevdiğinden yanında bir ikisini bulundurup besler ve zihnen yorulduğu vakit birisine binerek gezintiye çıkarmış. Bu arada Horasanlı Tekkesine sık sık gider ve Horasanî Derviş Ali Baba ile görüşür, konuşmuş. Mustafa Bey, yaz günlerinden birinde, kendi bahçelerinin birinde Kaynarca ismiyle anılan su kaynağının yanı başındaki söğüt ağaçlarının gölgesinde birkaç kitapla yapyalnız vakit geçirir iken uykuya dalıp bir rüya görmüş ve uyandığı andan itibaren değişmiş, başka birisi olmuştur. Herkes onun bu haline şaşırılmış. Mustafa Bey bu halinin üzerinden çok geçmeden bir gemiye binip sefere çıkmış, Antalya'nın Elmalı kasabasında Abdal Musa Sultan Tekkesi'ne gitmiştir. Orada mürşit Koca İbrahim Dede'ye intisap etmiş ve Derviş Mustafa olmuştur. Bir müddet Abdal Musa Tekkesi'nde kalıp seyr-i sülûk görmüş ve kendisine mürşitlik tevcih olunarak vatanına dönüp kendi mülkü içinde bir tekke tesis ile Bektaşî tarikatını yayma izni ve icazetnamesi verilmiştir. Ayrıca Mustafa Dede'ye mürşidi Koca İbrahim Dede tarafından kendi tekkesini kurduktan sonra Bektaşî tekkesi bulunmayan Hanya ve Resmo kasabalarında da birer şube açması istenmiştir. Yine o kasabalarda bulunan muhiplere hitaben bir de mektup yazılıp Mustafa Dede'ye tam yetki verildiği bildirilmiştir (Köprülü, 1980: 57-59).

Mustafa Dede 1820 yılında Girit'e dönmüş, Mağaralıköy'ün en ferah ve nezaretli olan batı kanarındaki konaklarından birini tekke şekline getirip ertesi sene de açılışını yapmıştır. Ardından iki ay sonra Hanya ve Resmo kasabalarına gidip müridinden aldığı emri yerine getirmiş, oralarda da şubeler açmıştır. Tekkenin kapısı üzerindeki kitabesinde 1836 yılının bulunması buranın adı geçen tarihte yeniden inşa veya tamir edildiğini göstermektedir. Mustafa Dede Mağaralıköy Tekkesi'nde otuz beş sene şeylik yapmış, birkaç yüz talibe nasip vermiş, 1855 yılında vefat etmiş ve tekkesinin bahçesine defnedilmiştir. 1859 yılında mezarı üzerine türbesi inşa edilmiş ve türbe kapısı üzerine şu kitabe yazılmıştır: "Post-nişin-i hazret-i Abdal Musa bâni-i dergâh-ı Mustafa Baba/Fevtine üçler sırrın efsân dedi/Hemdemi ola cenâb-ı murtezâ sene 1272. Çıkdı on er türbe târihin dedi/Ka 'betü'l-âmâldir iş bu makâm 1279". Mustafa Baba Mağaralıköy Tekkesi'nin banisi ve birinci müridi olduğundan Hırka Dede unvanıyla anılmıştır. Mustafa Dede'nin mürşitliği sırasında Ankara sancağının Çubuk kazasındaki Kalender Veli Tekkesi post-nişini Musa Dede misafir olarak Mağaralıköy Tekkesine gelmiş ve 1842 yılında orada vefat etmiştir. Cenazesi Mağaralıköy Tekkesi mezarlığında, Mustafa Baba'nın türbesi karşısında bulunmaktaydı. Musa Dede'nin mezar taşı kitabesinde, "Hüve'l-bâkî Engürü sancağında Kalender Veli Dergâhında postnişin Musa Dede rûhiçün fâtiha, sene 1258" (Köprülü, 1980: 58-59, 72).

Mustafa Dede'den sonra Mağaralıköy Tekkesi'nin başına oğlu Ali Baba geçmiştir. O da babasının vefatından önce Elmalı'ya gitmiş, Çallı Mustafa Dede'den nasip almış, seyr-i sülûk görmüş, mürşit olarak geri dönüp babasının vefatından sonra 1855 yılında posta oturmuştur. Ali Baba on dört senelik şeyhliği sırasında tekkeyi bir kat daha genişletmiş, birçok muhip yetiştirmiştir. Ali Baba 1869 yılında Mustafa ve Hayreddin adlı iki evlat bırakarak vefat etmiştir. Ali Baba'nın tesis ettiği vakfın şartı gereği olarak ayın yıl büyük oğlu Mustafa yirmi dokuz yaşında posta geçmiştir (Köprülü, 1980: 59).

Mağaralıköy Tekkesi'nin üçüncü müridi olan Mustafa Baba vaktiyle babasından nasip almış, ayrıca bazı özel hocalardan ders alıp ilmini artırmıştır. Eski tabirle "müşarül-benan", mümtaz bir zat olan Mustafa Baba'nın meclisinde bulunup sohbetini dinleyen ehl-i irfan adeta kendisine aşık olurdu. Kendisini tanıyanlar edepli, terbiyeli, zarafetli, nezaketli, temizlik ve düzene düşkün; münasebeti ve muhabbeti olmayanlarla dahi bir araya gelip sohbet ettiğini, yumuşak ve güler yüzle onlarla münakaşalarda bulunduğunu, hangi durumda olursa olsun doğru sözden şaşmadığını ve sözünü kimseden esirgemediğini haber vermişlerdir. Ayrıca insanlara ikramda bulunmada yüksek bir ahlaka sahip olup her tabakadan sarıklı cübbeli efendiler karınlarını doyurmak için tekkesine gediklerinde Baba onlara daha çok iltifat ve daha fazla ikramlarda bulunur idi (Köprülü, 1980: 59-60).

Mustafa Baba yetmiş sekiz yıl yaşamış, elli bir sene mürşitlik yapmış ve bine yakın kişiye nasip vermiş ve 1918 yılı ortalarında vefat etmiştir. Mustafa Baba'nın nasip verdiği kişiler arasında Ustazâde Yunus Bey de bulunmaktadır. 1890 yılında dünyaya gelen Ustazâde Yunus Bey, Mağaralıköy Tekkesi'nin üçüncü post-nişini Mustafa Baba'nın 818. manevi evladı olduğunu haber vermektedir. Tekkenin vakfiyesi şartlarına göre şeyhlik sırası Ali Baba'nın diğer oğluna gelmişse de Hayreddin Bey o sırada Girit dışında bulunmaktaydı. Hayreddin Bey I. Dünya Savaşı engeli sebebiyle adaya gelmeyi ertelemiş, savaş bittikten sonra ise mübadele durumu ortaya çıktığından tekkenin başına geçememiş ve Mağaralıköy Tekkesi bu suretle kapanıp gitmiştir (Köprülü, 1980: 60).

2.4. Hanya Tekkesi

Mağaralıköy Tekkesi kurucusu Mustafa Dede'nin girişimleriyle kurulmuştur. Mustafa Dede Mağaralıköy Tekkesi'ni açtıktan sonra Hanya'ya gelip muhipleri davet ederek onlara Koca İbrahim Dede'nin mektubunu okumuş, muhipler büyük bir sevinç ile 1821 yılında Hünkâr Camii medreseleri içinde bir daire kiralayıp tekke haline getirmişlerdir. Mustafa Dede Hanya'da bir ay kadar kalmış, ardından muhiplerle istişare sonucunda senede bir defa veya gerekli olması halinde oraya gidip icap edeceği kadar kalmasına karar verilmiştir. Böylece Mustafa Dede iki tekkenin şeyhliğini birlikte yürütmüş, muhabbetini kazanmış birisini Hanya'da vekil bırakmıştır. Sonra Resmo'ya hareket etmiştir (Köprülü, 1980: 61).

Mustafa Dede otuz beş yıl devam eden mürşitliği süresince her yıl Hanya'ya gitmiş, bir müddet orada kalmış, talip olan canlara nasip vermiş ve vekâletle görülmeyen işleri düzenlemiştir. Aynı şekilde oğlu Ali Baba da on dört senelik mürşitliği müddetinde Hanya'ya gitmiştir. Keza Mustafa Baba da elli bir sene süren mürşitliğinde Hanya'ya gitmekten geri kalmamıştır. Böylece baba, oğlu ve torunun bir asra ulaşan mürşitlikleri müddetince Hanya ve çevresinde 1.600'den fazla kadın-erkek canlar nasip almıştır. Bununla birlikte Mağaralıköy Tekkesi'nin kapanmasıyla birlikte Hanya Tekkesi'nin de faaliyetleri sona ermiştir (Köprülü, 1980: 61).

Hanya'daki Bektaşî faaliyetleri kapsamında 1888 yılında Bıçakçı Mehmet Usta hadisesi yaşanmıştır. Hanya'da Bektaşîliği yaymaya çalışan Bıçakçı Mehmet Usta şikâyet edilmiş ve o, Bektaşî şeyhliğine kalkışıp evine topladığı sade dil insanların itikatlarını bozmaya çalışmak ve müridi Mehmed'in evine bir takım namahrem erkekleri götürerek eşiyile birlikte şarap içtirmekle suçlanmıştır (İMMA, Tekke ve Zaviye Defterleri, nr. 1769, s.84). Şeyhülislam Ahmed Esad Efendi'nin yaptırdığı tahkikat neticesinde Bıçakçı Mehmed Usta'nın buradan uzaklaştırılması istenmiştir. Ancak hükümet tarafından yaptırılan araştırmada ise Derviş Mehmet kendisinin Bektaşî olduğunu, evinde tarikat işleri hususunda muhabbet edildiğini, diğer erkeklerin aynı tarikattan kardeşleri olduğunu, bu yüzden eşini onlara gösterdiğini, değil-

se, kendilerinin de haram hususlara dikkat ettiklerini bildirmiştir (BOA, DH.MKT, 1485/38; BOA, DH.MKT, 1487/43). Neticede Bıçakçı Mehmet Usta'ya nasihat edilmesi, uslanmazsa İstanbul'a gönderilmesi emredilmiştir. Mehmet Usta'nın Meclis-i Meşayih tarafından yapılan nasihatı kabul etmesi üzerine mesele kapanmıştır (BOA, DH.MKT, 1501/105).

Öte yandan 1897 yılı karışıklarında Giritli Müslümanların adadan göç etmek zorunda kalmaları olayından çok kalabalık bir derviş topluluğuna sahip olan Hanya Tekkesi de etkilenmiştir. Hanya'da 1897 yılında meydana gelen olaylar esnasında bu tekke eşkıyalar tarafından yakılmış (BOA, Y.PRK.MYD, 18/75), Bektaşiler Osmanlı Devleti'nin daha güvenli topraklarına göç etmek zorunda kalmışlardır. Bingazi'ye sığınan Giritli Bektaşiler, Hanya Tekkesi'ndeki Baba'yı ve dervişleri Bingazi'ye davet etmişlerdir (BOA, Y. PRK. MYD, 18/75; Noyan, 2003-V: 119). XX. yüzyılın başlarında Bektaşiler ve Bektaşi tekkeleri hakkında bilgi veren Hasluck, "Hanya'da Bektaşilerin göçü dolayısıyla şimdi hiçbir tekke yoktur. Mustafa Gazi isminde bir cihat eri şehrin dış kenarında, açık bir türbe altında medfundur. Başlığının üzerinde tarikatın alameti olan tac vardır. Bu türbe 22 Mayıs günü Trabluslular tarafından kalabalıkla ziyaret edilmektedir." demektedir (Hasluck, 1928: 38).

2.5. Resmo Tekkesi

Mustafa Dede, Hanya şubesini açtıktan sonra Resmo kasabasına gitmiş ve Mağaralıköy Tekkesi'ne bağlı ikinci şubeyi de 1821 yılı içerisinde kurmuştur.

Mustafa Dede'den önce XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında Bektaşilik Resmo'da şair ve ilim adamları tarafından temsil edilmiştir. Resmo'da Bektaşiliği temsil eden şairlerden Resmî Ali Baba bulunmaktadır. Resmo'da dünyaya gelen Resmî Ali Baba, Seyyid Ali Sultan'ın bendelerinden ve Sırrî Ali Baba'nın halifelerindedir. "Resmî Ali Baba", "Ali Resmî-i Giridi", "Resmî-i Giridi Ali Efendi", Resmî Baba Giridi Bektâşi" ve "Giritli Resmî" isimleriyle anılmaktadır. Bıraktığı eserleri onun Arapça ve Farsça bildiğine işaret etmektedir. Ayrıca Türk Edebiyatı'na da hâkimdir. Şiirleri onun Girit'in dışına seyahat ettiğini göstermektedir. Bektaşilikle ilgili başucu kitaplarından biri olan Uyûnü'l-Hidâye adlı eserinin arkasında onun 1789 yılında vefat ettiği ve İstanbul'da Davut Paşa Mahallesi'ndeki Örük (Erdek) Baba Bektaşi Tekkesi'ne defnedildiği kayıtlıdır. Ali Resmî Baba'nın Uyûnü'l-Hidâye adlı eserinin dışında Bektaşiye Risalesi, Divan, Şiir Mecmuası ve Melce-i Âl-i Abâ isimlerinde eserleri bulunmaktadır. Eserlerinde Bektaşiliğin inanç ve itikat unsurlarını anlatan Ali Resmî Baba sade ve akıcı üslubu ile Ehl-i Beyt'e, On İki İmam'a ve bilhassa Hz. Ali'ye muhabbetle bağlı bir şairdir (Şimşek, 2014: 85-88). Girit Bektaşiliğinin yetiştirdiği önemli isimlerdendir.

Resmo'da Bektaşiliğin tekke faaliyetleri Mustafa Dede'den elli yıl önce başlamış ve hayli yol kat etmiştir. İlk olarak tarikatı neşretmek için Resmo'ya gelen zat

Gelibolu'nun Keşan kasabasından Seyyid Mehmet Emin Baba isminde bir mürşittir. 1764 yılında şehre gelerek kasabanın dışarısındaki Veliiüddin Paşa Camii medreselerinden birinde ikamet edip tarikatın ayinini icraya başlamış ve taliplere nasip vermiştir. Yirmi sene kadar hizmet veren Seyyid Mehmet Emin Baba 1784 yılında vefat etmiştir. 1786 yılında ise buraya Amasyalı Salih Dede gelmiş ve aynı medresede oturmuştur. O da on iki sene ayinin icrasında ve tarikatın neşrinde bulunmuş ve 1798 yılında vefat etmiştir. Bir yıl sonra Elmalı Abdal Musa Tekkesi'nde yetişen Kandiyeli Kanber Baba, aynı medresede on sekiz sene hizmetle meşgul olmuş ve 1816 yılında vefat etmiştir. Nihayet 1817'de Hanya'nın Suda adacığından Hacı İbrahim Dede, Abdal Musa Tekkesi'nden gelip Veliiüddin Paşa Camii medresesinde dokuz yıl Bektaşiliği icra etmiş ve 1826 yılında vefat etmiştir (Köprülü, 1980: 61-62).

İşte Sudalı Hacı İbrahim Dede'nin mürşitliği zamanında Mustafa Dede Hanya'dan buraya gelerek 1821 yılında Resmo Tekkesi'ni kurmuştur. Bu münasebetle resmo Tekkesi arşiv kayıtlarında "Mustafa Efendi Tekkesi" olarak geçmektedir (BOA, A.MKT.UM, 10/70). Mustafa Dede Hanya'da yapmış olduğu gibi Resmo'da da muhipleri toplamış ve üzerindeki mektubu okumuştur. Daha sonra Mustafa Dede, Hanya'da yaptığı gibi makamına Sudalı Hacı İbrahim Dede'yi vekil bırakıp Mağaralıköy Tekkesi'ne dönmüştür. Bir taraftan Mustafa Dede her sene Hanya'daki hizmetini bitirdikten sonra Resmo'ya gelmiş ve oranın da işlerini görmüştür. Kendisinden sonra oğlu Ali Baba ve torunu Mustafa Babalar da aynı şekilde hareket etmişlerdir. Öte yandan Sudalı Hacı İbrahim Baba da 1826 yılında vefat edinceye değin faaliyetlerini sürdürmüştür. Daha sonra 1829 yılında Resmo Tekkesi'nin başına Sivaslı Salih Dede gelmiştir. Başlangıçta o da aynı medresede oturup mürşitlik yapmıştır. Ancak iki yıl sonra daha sonra Hacı Hasan Baba Tekkesi olacak olan mahalde kendi parasıyla bir tarla satın almış, tekke olmak üzere iki odalı bir ev yaparak medreseden bu eve taşınarak orada postunu sermiştir. Bununla birlikte Sivaslı Ali Dede 1835 yılında Hacı Bektaş Veli Tekkesi'ne gitmiş ve orada vefat etmiştir (Köprülü, 1980: 62).

Sivaslı Salih Dede'den sonra Resmo Tekkesi'ne Seyyid Ali Sultan Tekkesi'nin ekmekçisi Sivaslı Hüseyin Dede gönderilmiştir. Sivaslı Ali Dede'nin yaptırdığı evde oturan Sivaslı Hüseyin Dede, tekkenin binasını bir kat daha genişletip bitişigindeki tarlayı da alıp tekkenin bahçesi haline getirmiş, çevresini de duvarla çevirtirerek muhafaza altına almıştır. Sivaslı Hüseyin Dede tekkede dokuz sene hizmet vermiş ve 1845 yılında vefat etmiştir (Köprülü, 1980: 63).

1846 yılında ise Resmo Tekkesi'ne Kandiyeli Numanoglu Arif Baba, Hacı Bektaş Veli Tekkesi tarafından atanmıştır. O da tekkede bazı inşaat faaliyetinde bulunmuş ve tekkeyi genişletmiştir. Ulemadan olan Arif Baba, mürşitlikten önce Kandiyede pek çok defa kaza naibliği görevinde bulunmuştur (Köprülü, 1980: 63). Ve-

fat tarihi belli olmayan Arif Baba'ya 1849 yılında gereken hürmetin gösterilmesi için Girit müşirine emir gönderilmiştir (BOA, A.MKT.UM, 10/70).

Resmo Tekkesi'nin faaliyetleri Hacı Hasan Baba'nın ortaya çıkmasına kadar devam etmiştir. Zira Hacı Hasan Baba'nın Resmo'da yeni bir tekke kurması üzerine Hacı Bektaş Veli Tekkesi post-nişini Turabi Ali Dede'nin müracaatıyla Mağaralıköy Tekkesi'nin Resmo'daki şubesi konumunda olan Resmo Tekkesi kapatılmış ve Resmo'da tarikatın ayin ve tanıtımı hizmetleri Hacı Hasan Baba Tekkesi'ne bırakılmıştır (Köprülü, 1980: 62-63).

2.6. Hacı Hasan Baba Tekkesi

Tekkenin kurucusu Hacı Hasan Baba, Resmo'nun ileri gelen ailelerinden Ustazâdeler'dendir. Hacı Hasan Baba Resmo gümrüğü müdürü iken maneviyat aleminde gördüğü bazı harikalar üzerine memuriyeti terk edip dervişliğe sülûk etmiş ve Hacı Bektaş Veli Tekkesi'ne giderek bir müddet orada kalmıştır. Orada seyr-i sülûk yaptıktan sonra Turabi Ali Dede'den icazetname alıp Resmo'ya geri dönmüştür. Resmo'da büyük ve zengin bir tekke meydana getirip postuna oturmuş ve tekkenin masraflarını kendisi karşılamıştır (Köprülü, 1980: 63; Bıçakçı, 2003: 100-101).

Hacı Hasan Baba Resmo'daki tekkeyi meydan ve aşeviyle birlikte Hacı Bektaş Veli Tekkesi'ne benzer olarak yaptırmıştır. Hacı Hasan Baba romantizması sebebiyle meydanaevinde oturduğu postun yanına bir minderlik koydurmuş, ayinler sırasında minderliğinde oturup yastıklara dayanarak istirahat etmiş, kendisinden sonra da bu alışkanlık teberrüken sürdürülmüştür. Bir taraftan tarikatın ayinini icra eden, diğer yandan Bektaşiliği yayan Hacı Hasan Baba birçok talibe nasip vermiş, 1904 yılında vefat etmiştir. Hacı Hasan Baba Türbesi'nin kitabesi gerek kendisi gerekse tekke hakkında birçok bilgiler vermektedir (Köprülü, 1980: 63, 69; Noyan, 2003-V: 305). Türbe kitabesi şöyledir:

*Bu mübârek zât-ı âli gençliğinde bey iken
Mâsivayı terk edip girdi erenler râhına*

*Hazret-i Pîre gidip kıldı ziyâret merkadın
Ol türâb-ı zât-ı pâk giydirdi tâcı başına*

*Aşevi'nde hizmet etti cândan ezher cihet
Bunca dervîşânı memnun eyleyip pîr aşkına*

*Himmet aldı âkıbet aldı icâzet dededen
İki yıl oldu mücâvir hazret-i pîr evine*

*Hazret-i pîrden azimet eyleyip oldu melûl
Muntazır oldu muhibler yemn u istikbaline*

*Ba'de izin tasmin edip râh-ı Hicaz'a gitmeye
Cem' edip sürdü yüzün beyt-i muazzam hâkine*

*Kandiye şehrinden gelip İslam Baba zât-ı kerim
Eyledi e'fal bu zât-ı mürşid-i ekmel postuna*

*Üç yüz elliden ziyâde ma'nevi evladların
Cümlesin kıldı nesâyih Hazret-i Pîr yoluna*

*Bir harabezâr idi bu dereke-i Bektâşiyân
Pîr Hünkâr keremiyle başlayıp tecdidine*

*Her ne görse gözümüz bir yerde yaptı şüphesiz
Sâdikâne cehd edip eylerdi i'mâr her sene*

*Vakfedip hünkâr evine rûh-ı pîri kıldı şâd
Bunca ihvânın ukûlu kaldı cûduna*

*Sâl-ı hicret kırk beşindedir velâyet târihi
Hem hilâfet tarihi geldi tamam kırk yaşına*

*İrci'î emr-i celilin hükmünü infâz edip
Göz yumup göçdü cihandan vâsıl oldu Hakk'a*

*Geldi dört bâba çöküp diz hazret-i Hasan Baba
Ruhunu handân edip târih-i nüzhet şânına* (Köprülü, 1980: 69; Şimşek, 2014: 72-73).

Hacı Hasan Baba'dan sonra tekkeye Hacı Bektaş Veli Tekkesi'ne yapılan başvuru ile Birecikli Hüseyin Baba atanmıştır. Nisan 1910'da Resmo muhibbanı adına Resmo Tekkesi şeyhi olarak Birecikli Hüseyin Baba Hariciye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta, Hacı Bektaş Veli'nin Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda hayır dua ve himmette bulunduğunu, hatta müntesiplerini bu uğurda feda ettiğini dile getirerek kendi zamanlarında Bektaşîlerin son derece tahkir edildiğini, her yerden hafiyeler uzaklaştırılmışken Nakşî şeyhlerin hâlâ Hacı Bektaş Veli tekkesinde bulunduğunu, bu sebeple başvurularının hükümsüz kaldığını, adalet ve eşitlik icrâ edilmesini, meşrutiyet hükümlerinin Bektaşîler için de geçerli olmasını, hafiye olarak gördüğü Hacı

Bektaş Veli tekkesindeki Nakşî şeyhi Hamza Efendi'nin tekkeden uzaklaştırılmasını istemiştir (BOA, HR.TO, 539/79).

Mübadeleye kadar Resmo Tekkesi'nde post-nişinlik yapan Birecikli Hüseyin Baba 1924 yılından itibaren adada kalamamış, tekkedeki emanetleri alıp tekkeyi terk etmek durumunda kalmıştır. Böylece Hacı Hasan Baba'nın o meşhur tekkesi, cennet-misal letafeti ve azameti ile orada terk edilmiştir (Köprülü, 1980: 63). Bununla birlikte tekkeye ait 56 kalem emlak ve akarın 22 Mayıs 1924 tarihinde Yunan hükümetine teslim edilmesi sırasında tekke tevliyatinin Ustazâde Mehmet Ali ibn Kemâl'in tasarrufunda bulunduğu tespit edilmektedir. Müsadere edilen emlak ve arazisinin 1909-1913 seneleri zarfındaki yıllık varidatının 800 altın Türk lirası kıymetinde olduğu tespit edilmektedir⁴. Yunan hükümeti tarafından müsadere edilen Resmo Tekkesi mülkleri Rum ahaliye verilmiş ve tekke binaları ortadan kalkmıştır.

Bedri Noyan, Birecikli Hüseyin Baba'nın İzmir'de vefat ettiğini, cenazesinin Kokluca mezarlığına defnedildiğini, kendisinde birkaç fotoğrafının mevcut bulunduğunu, onun yakışıklı ve temiz kalpli bir zat olduğunu belirtmektedir (Noyan, 2003-V: 305). Hasluck XX. yüzyılın başlarında bu tekke hakkında bilgi verirken "Resmo'daki tekke ise Hasan Baba'nın kabrini havidir." bilgisini vermektedir (Hasluck, 1928: 38).

Öte yandan Resmo Bektaşî Tekkesi'nde Hüseyin Nesimi-i Giridi'nin de şeyhlik yaptığı ifade edilmektedir (Mustafa Kara, 2002: 74). Siyasetle de ilgilenmiş olan ve İttihat-Terakki üyelerinden bulunan Hüseyin Nesimi, 1858 yılında Hanya'da dünyaya gelmiştir. Her ne kadar babası Fatinzâde Ahmet Ata Efendi Kadiri şeyhlerinden ise de kendisi Resmo Bektaşî Tekkesi'ne intisap ettiğini İstihrâc-ı Hayderî ve Tebşîrât-ı Muhyiddin-i Arabî adlı eserinin önsözünde belirtmektedir (Hüseyin Nesimî, 1332: 4; Şimşek, 2014: 75). 1893'te Hanya İdadisi'nde muallimlik yapan, Girit siyasi tarihinde önemli rol oynayan Muhibb-i İnsaniyyet Cemiyeti'ni kuran, 1899'da Hanya Belediyesi Başkanlığı'na atanan Hüseyin Nesimi, 1901 yılında İstanbul'a gelmiş ve Sultan II. Abdülhamit'e bir ıslahat layihası sunmuştur. Aynı yıl Elazığ Palu Kaymakamlığı'na tayin edilmiş, daha sonra pek çok kaza kaymakamlığında bulunmuş, Diyarbakır Lice kaymakamlığında iken oğlu Abidin Nesimi'nin ifadesine göre, "İttihat ve Terakki Fırkası'nın politikası ile bağdaşmamış, faili bilinmeyen bir çete saldırısına uğrayarak 1915'te şehit edilmiştir." Ölümü resmi kayıtlara "eşkya takibi sırasında 29 Haziran 1915'te çetelerin taarruzuna uğrayarak şehit edildi" şeklinde yansımıştır (Nesimi, 1977: 24-28; Şimşek, 2014: 76). Arapça, Farsça, Fransızca ve Rumca bilen Hüseyin Nesimi'nin yukarıda belirtilen eserinden başka Girit Hailesi, Girit Hailesine Zeyl (Girit Müslümanlarının Nümûne-i Felâketi) ve Cenâb-ı Haydar-ı Kerrâr'ın Tebşîrât-ı Gaybiyyelerini Müeyyid Sâhib-i Zuhûr isimlerinde üç eseri vardır (Şimşek, 2014: 77). Bunların en sonuncusu Osmanlı Devleti'nin XX. yüzyıl

başlarında yaşadığı kötü gidişatın sebepleri ve yaşanan problemlerin çözümü için çarelerin belirtildiği çok önemli bir eserdir. Bu itibarla Hüseyin Nesimi son dönem Girit Bektaşilerinin yetiştirdiği mümtaz ve entelektüel şahsiyetlerden biridir.

2.7. İbrahim Baba Tekkesi

1863 yılında Kandiyé'nin Viano köyünde dünyaya gelen (Erkal, 2008-III: 266) İbrahim Baba tarafından kurulmuştur. İbrahim Baba küçük yaşından itibaren babası tarafından Horasanlı Tekkesi'ne götürülmüş, orada büyümüş, nasip alıp derviş olmuştur. Bektaşi tarikatının Girit'te en fazla parladığı Safvet İlhami Baba'nın mürsidliği zamanı sonlarında, Horasanlı Tekkesi'ne gidenler otuz ile kırk yaşları arasında güler yüzlü, latifeci, cinaslı sohbetleri sever, iltifat ile muamele eder, her müracaat edene hizmet etmeye hazır mengüşlü bir derviş görmüş olurlar idi ki bu İbrahim Baba'dan başkası değildi (Köprülü, 1980: 63).

1887 yılında yirmi beş yaşında iken seyahate çıkıp Hacı Bektaş Veli Tekkesi'ne gitmiş, ardından Kandiyé'ye geri dönerek uzun süre Horasanlı Tekkesi'nde kalmıştır. Derviş İbrahim bir gün, büyüdüğü ve feyiz aldığı Horasanlı Tekkesi postuna geçmeyi düşünmekteydi. Fakat 1915 yılında Abidin Baba vefat ettiğinde tekkenin başına getirilmemiş, arzuladığı posta nail olamamıştır. Bunun üzerine İzmir'in Tire kasabasına gitmiş ve oradaki tekkenin mürsidi Halife İbrahim Hüsnü Baba'dan icazetname alarak adaya dönmüştür. 1918 yılında Horasanlı Tekkesi'nin bir buçuk kilometre batısında daha önce inşa etmiş olduğu birkaç odadan ibaret olan evini tekkeye çevirerek orada ayin icra etmeye ve nasip vermeye başlamıştır. Yirmi kadar cana nasip verdikten sonra, daha üç sene mürsitlik etmemiş iken 1921 yılında bir kış gecesi iki üç arkadaşı ile sohbet ederken biriktirmiş olduğu parasını almak isteyen ve tekkeyi basan Hıristiyan eşkıyalarca tüm dervişleriyle birlikte şehit edilmiştir (Köprülü, 1980: 64; Ata, *Atlas Tarih*, Sayı 15: 127).

Rivayete göre İbrahim Baba'nın burada tekke kurmasını Horasanlı Tekkesi post-nişini Âbidin Mehdi Baba istememiş ve ona hbaer gönderip başka yere gitmesini tavsiye etmiştir. Ancak İbrahim Baba'nın oradan ayrılmak istememesi üzerine Âbidin Mehdi Baba "Orada onun başını Rumlar keser" demiştir. Bedri Noyan olayı şöyle anlatmaktadır: "Âbidin Mehdi Baba, İbrahim Baba'ya sen Hacıbektaş'a geri dön ve Hazret-i Pîr Dergâhı'ndan başka bir yerin post-nişinliğini iste, der. İbrahim Baba onu dinlemez. Onun bu serkeşliğine üzülen Âbidin Baba, seni bu dergâhta keserler, diye haber yollar. Birkaç yıl sonra Yunanlılar'ın Anadolu'yu işgal ettikleri günlerde, yani Kurtuluş Savaşı sıralarında, yağmurlu bir gecede İbrahim Baba ile ortağı olan bir zat ve bu zatın oğlu, gelini birlikte dört kişi Yunanlılar tarafından kesilir. İbrahim Baba'nın bedeninden ayrılan başını bir keletir içine koyup üzerine ne kadar yorgan varsa kapatılır. Baş, epeyce bir süre sonra orada bulunmuştur." (Noyan, 2003-VI: 3, 193) Bununla birlikte tekkedeki paraları Girit'teki Müslüman zenginlerin tekke giri-

şindeki kutuya ve şeyhe yardım olarak bıraktıkları, bu yardımların tekkenin giderleri için harcandığı, ayrıca ihtiyaç sahiplerinin ihtiyacı kadar bu kutudan aldıkları, hatta kutudaki paranın hiç eksilmeyip çoğaldığı rivayet edilmektedir (Özer, 2007: 189-190).

İbrahim Baba Tekkesi de diğer müesseseler gibi mübadele sonrası sönüp gitmiştir (Köprülü, 1980: 64). Giritli bir zat mübadele sırasında kendisine tekkenin kilidini verdiklerini, tekkeyi içerden kilitleyip camdan dışarı çıktığını haber vermektedir (Engin, 2010: 391). Mübadele ile adayı boşaltmak zorunda kalan Giritli Bektaşilerin belleklerinde kalan bu hatıralar onların serencamını göstermekte, anılar tazelandıkçe yaralanan yürekleri kanatmaktadır.

2.8. Diğer Tekkeler

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre Girit'te XVII. yüzyılda başka Bektaşî tekkeleri de faaliyettedir. Örneğin Kandiye'de fethin hemen ardından Yüksek tabyada Çavuşbaşı Köse İbrahim Ağa Tekkesi ve Karanlık Kapı'da Ali Dede Tekkesi açılmıştı. Pek çok gazi dervişin sakin olduğu Çavuşbaşı Köse İbrahim Ağa Tekkesi'nde Kadiri tarikatı mensupları tarafından da tarikat ayini icra edilirdi. Her gün burada bir şeyh idaresinde misafir olan Kadiri dervişlerinin sohbet ve zikir merasimleri olurdu. Çok güzel ve yüksek bir yerde olması sebebiyle buraya oldukça fazla kişi rağbet ederdi. Bunlarla birlikte Yeniçeri Ağası Abdurrahman Paşa'nın konağı Bektaşî tekkesi olarak kullanılıyordu (Evliya Çelebi, 2003-VIII: 229).

Ayrıca Evliya'ya göre Resmo'da Tekke Kapısı dışında mesire yerinde ve bağlar içerisinde Veli Paşa Tekkesi bulunuyordu (Evliya Çelebi, 2003-VIII: 177). Girit'in en ünlü tekkelerinden biri kabul edilen (Şimşek, 2014: 84) tekkeye Veli Paşa'nın cami ve mektep de inşa ettirdiği, ayrıca evladiyet üzere vakıf kurduğu tespit olunmaktadır. Veli Paşa Camii, Tekkesi ve Vakfı'nın XVIII. ve XIX. yüzyılda faaliyetlerini devam ettirdiği tespit edilmektedir (BOA, C.MF, 146/7295; BOA, C.EV, 146/7299; BOA, C.EV, 657/33139; BOA, C.EV, 526/26581; BOA, C.EV, 342/17362; BOA, C.EV, 330/16788).

Hasluck önceleri Kandiye'nin iki saat kuzeyindeki Aya Velasyos (Vlasios) köyünde de bir tekke bulunduğunu haber vermektedir (Hasluck, 1928: 36). Ayrıca Hasluck Kandiye'nin yeni kapısının dışında mezar taşında Bektaşîlere mahsus tacın bulunduğu Rızık Baba'nın mezarı olduğunu haber vermektedir. Mezarın yanında ise ufak bir kulübe ile türbedarın kabri bulunmaktaydı. Yine Rızık Baba'nın türbesi yanında bir yığın bez parçalarının ilişitirildiği ağaç vardı ki bu durum Rızık Baba'nın halk nezdinde çok itibarlı bir şefaataçı olduğunu göstermekteydi (Hasluck, 1928: 37-38).

3. Girit'te Bektaşî Nüfusu

Hasluck Hanyalı bir Bektaşî dervişinden tarikatın adadaki mevcudiyeti hakkında bilgiler edinmiş ve bu bilgileri eserinde belirtmiştir. Ona göre tarikat adada üç şehirde Kandiye, Resmo ve Hanya'da yaygınlaşmıştır. 1897 karışıklığından önce Kandiye'de 5.000, Resmo'da 3.000 ve Hanya'da 200 Bektaşî dervişi mevcuttu. 1897 karışıklığından sonra Giritlilerin birçoğu Anadolu, Trablus ve sair Akdeniz adalarına çok büyük miktarda göç etmişlerdir. Bu sebeple adadaki Bektaşî sayısı Kandiye'de 500, Resmo'da 1.000 ve Hanya'da 70'e düşmüş, mübadele sonrasında ise kimse kalmamıştır. Kandiye'nin kuzey bölgesi Müslüman nüfusun ve Bektaşîlerin en yoğun oldukları yerd. Hanya'da Bektaşîlerin sayısının az olmasında burada Mevlevilerin kuvvetli olmasının ve Bingazi'den buraya akın eden Trabluslu halkın, Rıfailerin bulunması etkiliydi (Hasluck, 1928: 36-37; Şimşek, 2014: 83).

Ustazâde Yunus Bey'e göre mübadele öncesinde Girit'teki Bektaşî sayısı 10.000 kadar olup adadaki seksen bin Türk nüfusunun % 12,5'si⁹ Bektaşî tarikatına müntesip bulunuyordu. Ona göre Girit adasının yerleşim birimlerindeki Bektaşî sayısı şu şekilde dağılmaktadır: Kandiye kalesi 500, Nenemenos kazası 500, Padye kazası 400, Monofaç kazası 6.000, Maleviz 100, Kenoriyo 500, İstiy ve Yerapetra kazaları 150, Resmo kalesi ve kazaları 250, Hanya kalesi ve kazaları 1.600 toplam 10.000 (Köprülü, 1980: 65-66).

4. Girit Göçmenleri Arasında Alevilik-Bektaşîlik

Türkiye'deki Giritli göçmenler Osmanlı dönemi gelenler (Eski Giritliler) ve mübadele ile gelenler (Yeni Giritliler) şeklinde ikiye ayrılabilir. 1898 yılında Sultan Abdülhamit döneminde gelen göçmenler Hatay/Erzin'deki Turunçlu köyüne, Sultan Reşat döneminde gelenler Mersin'e Reşadiye mahallesine yerleştirilmişlerdir. Türkiye ile Yunanistan hükümetleri arasında yapılan mübadele antlaşması gereği Girit'te bulunan Müslüman nüfus 1924 yılından itibaren Türkiye'ye göç etmiştir. Bu nüfusun önemli bir kısmı Bektaşî'dir. Çukurova bölgesinde Girit göçmenleri Adana, Mersin ve Hatay illerine yerleştirilmişlerdir. Ayrıca İzmir, Aydın, Balıkesir, Ayvalık, Gemlik ve Bodrum'a da yerleştirilenler olmuştur (Şenesen, 2011: 49-50).

Girit göçmenleri Anadolu'ya geldiklerinde Türkçe bilmediklerinden dil ve eğitim sorunuyla karşılaşmışlardır. Göçmenlerin pek çoğu Alevi-Bektaşî inancına bağlıydı. Bu inanca sahip göçmenler arasında Hz. Ali inancı, On İki İmam'a saygı, Kerbela şehitlerine bağlılık, Ehl-i Beyt sevgisi, Muharrem orucu gibi inanışlar yaygındı (Şenesen, 2011: 56-61). Örneğin Çukurova bölgesinde Hatay/Erzin'in Turunçlu köyüne ve İcadiye (Altınçağ) beldesine yerleştirilen göçmenlerin çoğu bu inançta idi. Ancak göçmenler Türkiye'ye geldiklerinde inançlarını gizleme durumu ile karşı karşıya kalmışlardır. Konu hakkında konuşmaktan çekinen göçmenler geçmişte yerli halkın kendilerini "dinsiz, gâvur" olarak nitelemelerinden üzüntü duymuşlardır

(Şenesen, 2011: 53). Bununla birlikte 1898'de Turunçlu köyüne yerleştirilen Eski Giritliler bu konuda daha az sıkıntı çektiklerini ifade etmişlerdir. Bu bölgede Alevi ve Sünni halk kardeşçe bir arada yaşamışlardır. Rivayete göre Turunçlu köyü dedesi Sadık Bahadır, Kerbela şehitlerinden bahsederken köydeki Sünniler de dinler ve bu elim olayın etkisiyle her beraber ağlarlarmış. Ayrıca 1915 yılında Dede Sadık Bahadır'ın girişimleriyle köye şu an ibadete açık olan cami inşa edilmiştir. Sadık Bahadır 1925 yılında tekke ve türbelerin kapatılmasına kadar faaliyetlerine devam etmiş, sonra Mersin'e taşınmış ve 1960 yılında orada vefat etmiştir (Şenesen, 2011: 62).

Göçle adadan gelip İzmir Selçuk'a, Aydın Söke'ye ve Kuşadası'na bağlı Davutlar beldesine yerleştirilen bazı baba ve anabacılar Bektaşiliği temsil etmişler ve yaymışlardır. Göçle gelen Bektaşiler tarafından Kuşadası'na bağlı Davutlar beldesinin Osmaniye mahallesinde bir tekke kurulmuştur. Ünlü muhacir Bektaşiler arasında Selçuk'a yerleşen İbiş Ağa göğsüne kadar inen uzun sakalı ve beyaz sarığı ile meşhurdur. 14-15 kadar bendesi olan İbiş Ağa sözü edilen Davutlar Tekkesi'ne gelir, burada tarikat faaliyeti yürütürdü. O geldiği zaman muhipler "şıh" geldi diyerek toplanırlardı. Yine Söke'de Mustafa Bediz Baba ile Yunus Ölmez Baba'ya bağlı Sitti Hala ve Şehriban Hanımlar vardı. Davutlar beldesinde ise Safiye Hanım ve Sadıkopulo (Zehra Hanım) gibi Bektaşi anabacıları bulunuyordu. Sadıkopulo (Zehra Hanım) vefat ettikten sonra Davutlar'da Bektaşilik sona ermiştir (Şimşek, 2014: 90).

Girit Horasanlı Tekkesi'nde yetişen bazı Bektaşi baba ve dervişlerinin mübadele sonrası Anadolu'ya gelip tekkeler kurdukları tespit olunmaktadır. Örneğin Salih Baba'nın Horasanlı Tekkesinde bulunduğu sırada yirmi yıla yakın dervişliğinde ve rehberliğinde bulunduğu Mücerred Hafız Ali Rıza Baba bunların en meşhurdur. Aslen Giritli olan Hafız Ali Rıza Baba, Hacı Bektaş Veli Tekkesi'nde yetişmiş, oradan Trablusşam'a gönderilmiş, burası karışınca Alaşehir'e geçerek küçük bir tekke kurmuştur. Horasanlı Tekkesi'nde de uzun yıllar dervişlik yapan Hafız Ali Rıza Baba son olarak Turgutlu'ya yerleşerek burada Yıldırım Mahallesi Aslan Sokak'ta kurduğu tekkede hizmet etmiştir (Noyan, 2003-VI: 17; Şimşek, 2014: 51, 53). Turgutlu'daki tekkede yerli halkın yanında Giritli muhacirler de ayinlere katılmıştır. Hafız Ali Rıza Baba, Mehmet Ali Hilmi Dede baba'dan veya Hacı Feyzullah Dede baba'dan icazetli olup başına krem rengi bir sarık sardığı, arada Cuma namazına gittiği ve muhibbanlarını da Cuma namazına gitmeleri için teşvik ettiği haber verilmektedir. Ayrıca Hafız Ali Rıza Baba'nın bilgili, liberal düşünceli, disiplini seven ve hayırsever bir zat olduğu belirtilmektedir. Şair yönü de olup nefes, mersiye ve nevruziyelerinin bulunduğu hakkındaki bilgiler arasındadır. Hafız Ali Rıza Baba Sultan II. Abdülhamit zamanında Hacı Bektaş Veli Tekkesi'nde yaşanan Mehmet Ali Hilmi Dede baba-Çelebiler anlaşmazlığını çözmek için görevlendirilmiştir. Mayıs 1938 tarihinde vefat eden Hafız Ali Rıza Baba'nın vefatına Hüseyin Hüsnü Erdikut Baba tarafından yazılan tarih manzumesinin son beyti şöyledir: "Çıkdı kırklar söyledi Hüsnü Baba tarihini/Hü

deyu göçdü bu âlemden Ali Rıza Baba (1394-40=1354).” (Şimşek, 2014: 54; Noyan, 2003-VI: 274-275).

Göçle Girit'ten Anadolu'ya gelenler arasında Horasanlı Tekkesi'nin son post-nişini Cafer Sadık Bektaş Baba ve onun halifeleri de vardır. Mübadele ile Girit adasından Türkiye'ye gelen üç gemi göçmenin (yaklaşık bin kişi) Tarsus ve Mersin'e yerleşmelerinde en büyük etken Cafer Sadık Baba'nın bu bölgede ikameti idi (Ata, 2007: 27). Cafer Sadık Bektaş Baba'dan yukarı da bahsedilmiştir. Onun halifelerinden biri Hüseyin Cevre (Cevraki) Baba'dır. Girit'in Aposlemi köyünde dünyaya gelen Hüseyin Cevre Baba ârif, bilgin ve pek tatlı dilli bir zattır. Babası da Bektaşilikten nasipli olan Hüseyin Cevre Baba, Cafer Sadık Bektaş Baba'dan 5 Eylül 1922 tarihinde nasip almıştır. Mübadele sonrası Turgutlu'daki Mücerred Hafız Ali Rıza Baba Tekkesi post-nişinliğinde bulunmuştur. Ömrünün son yıllarında ise Kuşadası'na gelip yerleşmiş, burada kendi bağında bir tekke tesis ederek bölgeye hizmet etmiştir. 27 Mart 1959 tarihinde vefat etmiştir. Vefat üzerine bağlularından Şehriban Kerte Bacı tarafından “Güneş battı, ay parladı, terk etti dünyayı mürşidim” mısrasıyla başlayan bir ağıt yakılmıştır. Hüseyin Cevre Baba'dan sonra mücerred Ali Rıza Baba Tekkesi post-nişinliğine onun müritlerinden İncirovalı Yunus Ölmez Baba (v. 1994) geçmiştir (Şimşek, 2014: 51-52; Noyan, 2003-VI: 93-94).

Cafer Sadık Bektaş Baba'dan nasip alanlardan bir diğeri Süleyman Baba'dır. 1917 yılında Kandiye'de doğmuş, 1924 yılında mübadele ile Adana'ya gelmiştir. 1951 yılında babasının vefatı üzerine verilen yemekte Cafer Sadık Babadan nasip almak istemiş, ancak Baba kabul etmemiş, nihayet bir yıl sonra 1952'de üzüm bağında canlara yemek verdiği sırada Cafer Sadık Baba'ya mürid olmuştur. Daha sonra 1976 yılında İzmir Tire'de ikamet eden Hasan Balım Halife Baba'dan Babalık icazeti almıştır. Uzun yıllar Adana'da Bektaşiliği temsil eden Süleyman Baba 19 Kasım 2004 tarihinde vefat etmiştir (Ata, 2007: 28-29).

Giritli göçmenler bugün sadece Türkiye'de yaşamamaktadır. Tarihi süreçte adadan göç edip başka Osmanlı coğrafyalarına yerleştirilenler de olmuştur. Wassim Bekraki Arap ülkelerine yerleştirilen Giritli göçmenler ve bunların Bektaşilikle irtibatları hakkında şu bilgileri vermektedir: “... özellikle Lübnan, Suriye ve Libya gibi Arap ülkelerinde yerleşenler arasında Bektaşiliğin gerçek yüzdesi bilinmemekle birlikte yaklaşık yüzde onlarda olduğu tahmin edilmektedir. Zaman ilerledikçe Bektaşilikten uzaklaştıkları besbellidir. İlk nesillerde var olan Bektaşilik ikinci ve üçüncü kuçakta hemen hemen yok olmuş ve sadece bir tarih olarak kalmıştır. Lübnan'da ve Suriye'de bulunan Muhacir Giritliler arasında tarkatlara hala bir sempati duyulmakta, hemen hemen tüm muhacir torunları Hamidiye'de yaşamış ve insanların gönüllerinde taht kurmuş Abidin Baba'yı hatırlarlar... Ayrıca herkes nur yüzlü Şeyh Mustafa Kasabaki Efendi'nin kerametlerinden bahseder, onun mütevazılığı ve insanlara

olan yakınlığı ve şefkati dillerden eksik olmuyor. Muharrem aylarında Hamidiye'deki tüm Giritliler Hazreti Hüseyin'in yasını tutar ve aşuresini pişirir... Aşureyi karıştıran kadınlar da hüngür hüngür ağlar... Bir gerçek var ki, Giritliler biz Müslüman'ız der, mezhep ve tarikattan asla bahsetmezdi kimse... Muhacir Giritlilerin çocuklarına verdikleri adlara baktığımızda Ali, Hasan, Hüseyin, Zehra, Zeynep, Fatma gibi isimler fazlasıyla yaygındır. Belli ki Bektaşiliğin etkisi altında kalmıştır bizim muhacir Giritliler. Bu da Bektaşiliğin toplumumuzda ne kadar var olduğunu indirek olarak göstermekte. Bugün Arap ülkelerinde Bektaşilik yok oldu diyebilirim..." (Bekraki, Erişim 02.11.2015)

5. Sonuç

Bektaşilik, XIII. yüzyılda ortaya çıktıktan sonra Osmanlı coğrafyasında hızla yayılmış ve üç kıtada tekkelere sahip olmuştur. Tarikatın Girit adasına gelişinin fethine kadar geri gitmektedir. Keza Girit'te faaliyet gösteren ilk tarikatlardan biri Bektaşiliktir. Orduyla birlikte kuşatmaya katılan, fetih sırasında ve sonrasında adaya yerleşen dervişler Girit'te İslamiyet'in yayılmasının yolunu açmıştır. Bektaşiler de askeri birliklerle birlikte kuşatmaya katılmış, fethin ardından adaya yerleşerek tarikatı burada temsil edip yaymışlardır. Ayrıca zaman içerisinde adada Türk nüfus iskân edildiği sırada pek çok Bektaşî dervişi Hanya, Kandiye ve Resmo gibi yerleşim birimlerine göç etmişlerdir. Böylece kısa zaman içerisinde Girit adasının dört bir yanında Bektaşî tekkeleri faaliyete geçirilmiş, Bektaşilik adanın en faal tarikatlarından biri haline gelmiştir.

Bektaşilik Girit'te merkez olarak kendine Kandiye'yi seçmiş, zamanla şehrin en yaygın tarikatı haline gelmiştir. Girit adasında ilk Bektaşî tekkesi Horasanizâde Derviş Ali Dede tarafından adanın kuşatılması sırasında Osmanlı ordusunun karargâh kurduğu Pedy kazası yakınlarındaki Voni Köyü'nde kurulmuştur.

Girit'in fethinde ordunun başında bulunan Serdar-ı Ekrem Gazi Hüseyin Paşa, Horasanizâde Derviş Ali Dede adına Kandiye'nin fethinin ardından Kandiye yakınlarında "Horasanlı" diye meşhur olan büyük bir tekke yaptırmıştır. Tekkenin bütün giderleri de kendisi tarafından karşılanmıştır. Bektaşiliğin Girit'teki en mühim ocağı olan Horasanlı Tekkesi tarikatın adada yaygınlaşmasında büyük hizmetler görmüştür. Adadaki diğer Bektaşî tekkeleri Horasanlı Tekkesi'nin ihyasından sonra bu tekkenin katkılarıyla meydana gelmiştir. Ayrıca bu tekke kısa zamanda gelişme kaydedip şöhreti her tarafa yayılmıştır. Seyahate çıkan dervişlerin uğrak yeri haline gelen Horasanlı Tekkesi dolayısıyla Girit adası Bektaşî dervişleri arasında "Küçük Horasan" adıyla anılır olmuştur.

Bektaşiliğin Girit adasında en canlı ve faal yıllar Horasanî Derviş Ali Baba'nın Horasanlı Tekkesi'nin başında olduğu 1811-1844 arasındır. Gerçi bu dönemde Bektaşilik 1826 badiresini yaşamış, tarikat Yeniçeri Ocağı ile birlikte yasaklanmıştır. An-

çak bu dönemi en zararlı atlatan Girit Bektaşileri Horasanlı Tekkesi'ni yeni binalar ile büyütmişler, ayrıca bu tekkeye ilave olarak adada dört-beş adet daha tekke tesis etmişlerdir. Böylece Bektaşilik adanın her tarafında temsil edilip müntesiplere sahip olmuştur.

Kandiye'deki Horasanlı Tekkesi'nin dışında Girit adasında Hanya ve Resmo sancaklarında Bektaşi tekkeleri açılmıştır. Sırasıyla açılan Mağaralıköy Tekkesi, Hacı Hasan Baba Tekkesi ve İbrahim Baba Tekkesi adadaki Müslüman nüfus içerisinde Bektaşilerin %10'dan fazlasını teşkil etmeleri sonucunu doğurmuştur. Ancak zaman içerisinde adada meydana gelen savaş ve isyan hadiseleri Müslüman nüfusla birlikte Bektaşilerin de Anadolu'ya göçüne neden olmuştur.

Nitekim Türkiye'deki Giritli göçmenler Osmanlı dönemi gelenler (Eski Giritliler) ve mübadele ile gelenler (Yeni Giritliler) şeklinde ikiye ayrılabilir. 1898 yılında Sultan Abdülhamit döneminde gelen göçmenler Hatay/Erzin'deki Turunçlu köyüne, Sultan Reşat döneminde gelenler Mersin'deki Reşadiye mahallesine yerleştirilmişlerdir. Ayrıca Türkiye ile Yunanistan hükümetleri arasında yapılan mübadele antlaşması gereği Girit'te bulunan Müslüman nüfus 1924 yılından itibaren Türkiye'ye göç etmiştir. Bu nüfusun önemli bir kısmının Bektaşiliğe mensup olduğu, bu göçmenlerin Çukurova bölgesinde Adana, Mersin ve Hatay illerine yerleştirildikleri tespit edilmektedir. Ayrıca İzmir, Aydın, Balıkesir, Ayvalık, Gemlik ve Bodrum'a da yerleştirilenler olmuştur. Bunlar içerisinde intibak sorunu yaşayanlar bulunduğu gibi mübadele sonrası Anadolu'ya gelip yerleşen bazı Bektaşi baba ve dervişlerinin tekkeler kurdukları da görülmektedir.

Sonnotlar

- * Bu makale *Geçmişten Günümüze Girit Tarih, Toplum, Kültür (16-18 Ekim 2015) Uluslararası Sempozyumu*'nda sunulan "Girit'te Bektaşilik" adlı bildirinin yeniden gözden geçirilmiş halidir.
- ¹ Tekkenin ismi arşiv kayıtlarında "Kandiye kal'ası kurbunda Horasanoğlu nâm-ı diğer Bektaşiler tekyesi" şeklinde geçmektedir (VGMA, Defter nr. 231, s.72; VGMA, Defter nr. 234, s.446; VGMA, Defter nr. 260, s.228; BOA, C.EV, 656/33051).
- ² 1888 yılında Horasanlı Tekkesi Vakfı tevliyeti görevinde bulunduğu tespit edilen (VGMA, Defter nr. 2803, s.60) Ayanağazâde Abidin Bey aynı yılın Aralık ayında vefat etmiştir (VGMA, Defter nr.2803, s.125).
- ³ Dedebara ünvanı Bektaşilik'te Hacı Bektaş Veli'nin vekili anlamında kullanılmaktadır. Bu ünvanı özellikle Balkan Bektaşileri ile Bektaşiliğin Babagân kolu benimsemişlerdir. Yaygın olarak XIX. yüzyıldan sonra kullanılmıştır.
- ⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 130.16.13.2/146.711.14; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan tasfiye belgeleri tarafımızdan incelenmekte olup bu kayıtların tamamı üzerine ayrıca bir çalışma yapılmaktadır.
- ⁵ Ayşe Nükhet Adıyeye bu oranı %12 olarak vermektedir (Adıyeye, 2000: 86).

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 130.16.13.2/146.711.14.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), A.MKTUM, 10/70.
BOA, BEO, 1741/130551.
BOA, C.EV, 146/7299.
BOA, C.EV, 191/9544.
BOA, C.EV, 330/16788.
BOA, C.EV, 342/17362.
BOA, C.EV, 470/23752.
BOA, C.EV, 526/26581.
BOA, C.EV, 656/33051.
BOA, C.EV, 657/33139.
BOA, C.MF, 146/7295.
BOA, DH.MKT, 1485/38.
BOA, DH.MKT, 1487/43.
BOA, DH.MKT, 1501/105.
BOA, İE.EV, 59/6470.
BOA, EV.BKB, 183/2.
BOA, EV.MKT, 1159/46.
BOA, EV.MKT, 1612/57.
BOA, EV.MKT, 1776/100.
BOA, EV.MKT, 185/66.
BOA, EV.MKT.CHT, 147/6.
BOA, HAT, 1533/93.
BOA, HAT, 289/17345.
BOA, HAT, 293/17474-B.
BOA, HR.TO, 539/79.
BOA, TD, nr. 820, s.113.
BOA, Y.PRK.MYD, 18/75.
İMMA, Tekke ve Zaviye Defterleri, nr. 1769, s.84.
VGMA, Defter nr. 229, s.337.
VGMA, Defter nr. 230, s.22.
VGMA, Defter nr. 231, s.72.
VGMA, Defter nr. 234, s.446.
VGMA, Defter nr. 260, s.228.

VGMA, Defter nr. 2803, s.60, 125.

VGMA, Defter nr. 2826, s.124.

VGMA, Defter nr. 5178, s.59-60, 68, 72, 231, 243-244, 259, 267.

Ana Kaynaklar ve Araştırma Eserleri

- ADIYEKE, A. N. (2000). *Osmanlı imparatorluğu ve Girit bunalımı (1896-1908)*. Ankara.
- ATA, M. R. (2009). Girit-Kandiya Horasanlı Ali Baba Dergâhı Son Postnişini Halife Cafer. Sadık Bektaş Baba. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 49: 157-168.
- ATA, M. R. (2012). Horasan'dan Ege'ye taşınan dergâh: Girit'te Bektaşiler de vardı. *Atlas Tarih*. 15. 122-129.
- ATA, M. R. (2007). *Kutsal bekar "mücerret" Girit'ten esen bir Bektaşî klasiği*. Mersin.
- AYDIN, A. (2009). *Hanyalı Nûri Osman ve Divân'ı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- BEKRAKİ, W. (2015). Giritliler ve tarikatlar. *www.balkangunlugu.com*. Erişim tarihi: 02.11.2015.
- BIÇAKÇI, İ. (2003). *Yunanistan'da Türk mimarî eserleri*. İstanbul.
- ENGİN, R. (2010). Geçmişten günümüze Trakya ve balkanlarda Bektaşî ve Bektaşî sürekliliği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. 55: 371-404.
- ERKAL, A. E. (2008). *Geleneksel kültürüyle Türk Girit-toplum*. III. İzmir. Esad Efendi. (1243). *Üss-i Zafer*. İstanbul.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî. (2003). *Evliya Çelebi seyahatnâmesi*. VIII. haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff. İstanbul.
- GÜLSOY, E. (2004). *Girit'in fethi ve Osmanlı idaresinin kurulması (1645-1670)*. İstanbul.
- Hammer. (1329). *Devlet-i Osmâniyye tarihi*. I. trc. Mehmed Atâ. İstanbul.
- HASLUCK, F. W. (1928). *Bektâşîlik Tedkikleri*. trc. Râgıb Hulûsi. İstanbul.
- HÜSEYİN NESİMÎ. (1332). *İstihrâc-ı Hayderî ve Tebşîrât-ı Muhyiddin-i Arabî*. Dersaadet.
- KARA, M. (2008). *Girit Kandiye'de Müslüman cemaati 1913-1923*. İstanbul.
- KARA, M. (2002). *Metinlerle günümüz tasavvuf hareketleri*. İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, O. F. (1980). Usta-zâde Yunus Bey'in meçhul kalmış bir makalesi Bektaşîliğin Girit'de intişârı. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*. 8-9: 37-86.
- NESİMÎ, A. (1977). *Yılların içinden*. İstanbul.
- NOYAN, B. (2003). *Bütün yönleriyle Bektâşîler ve Alevilik*. V-VI. Ankara.
- ÖZ, B. (1997). *Bektaşîlik nedir? (Bektaşîlik tarihi)*. İstanbul.
- ÖZER, M. (2007). *Unutulan Girit*. İzmir.
- ŞENESEN, R. O. (2011). *Çukurova bölgesi Girit göçmenleri halk kültürü araştırması*. Adana.
- ŞİMŞEK, S. (2007). Doğu Akdeniz'de tahrir olan bir kültür mirası: Girit'te Tarikatlar ve tekkeler. A. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 32: 215-244.
- ŞİMŞEK, S. (2014). *Dünden Bugüne Girit'te Türk Tasavvuf Kültürü*. İstanbul.

TANCOİGNE, J. M. (2003). *İzmir'e, Ege Adalarına ve Girit'e Seyahat bir Fransız diplomatının Türkiye gözlemleri (1811-1814)*. çev. Ercan Eyüpoğlu. İstanbul.

TUKİN, C. (1996). Girit. *DİA*. XIV. 85-93.

Ustazade Yunus Bey'in Girit fethi tarihi Osmanlı-Venedik Girit savaşı (1645-1669). (2011). I. ed. Ali Ekrem Erkal. İzmir.

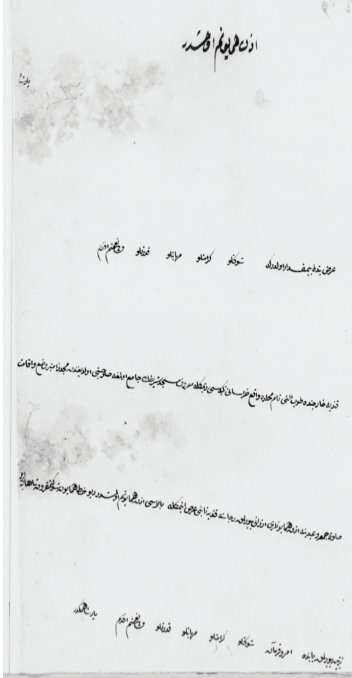
Ziya-Rahmi. (1933). *Girit seferi (Mart 1645-6 Eylül 1669)*. İstanbul.

EKLER

Belge 1. 1701 yılında Horasanlı Tekkesi'nin Mehmet Dede bin İvaz tarafından idare edildiği (VGMA, Defter nr. 230, s.22).

Belge 2. Horasanî Tekkesi'ndeki mescide 1815 yılında minber konulup burada Cuma ve Bayram namazlarının kılınmasına izin verilmesi (BOA, HAT, 1533/93).

Evkâf-ı hümayun

Arz-ı bende-i bîmîkdâr oldur ki şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü veli ni'metim efendim padişahım

Kandiye haricinde Topaltı nâm mahalde vâki' Horasanî tekyesi dimekle ma'rûf mecid-i şerifin câmi' olmağa salahiyeti olduğundan müceddeden minber vaz' ve ikâmet-i salat-ı cum'a ve îdine izin-i hümayunları erzânî buyurulmak ricasına Kandiye nâ'ibi arz etmekle bâlâsı izin-i hümayunum olmuştur deyu hatt-ı hümayun-ı şevket makrûn-ı şâhâneleriyle tertib buyurulmak bâbında emr ve ferman şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü veli ni'metim efendim padişahımdır.

Belge 3. 4 Ağustos 1826'da Girit'teki Bektaşî tekkelerinin mecit veya mektebe dönüştürülüp Bektaşilerin adadan uzaklaştırılmaları emri (BOA, HAT, 289/17345).

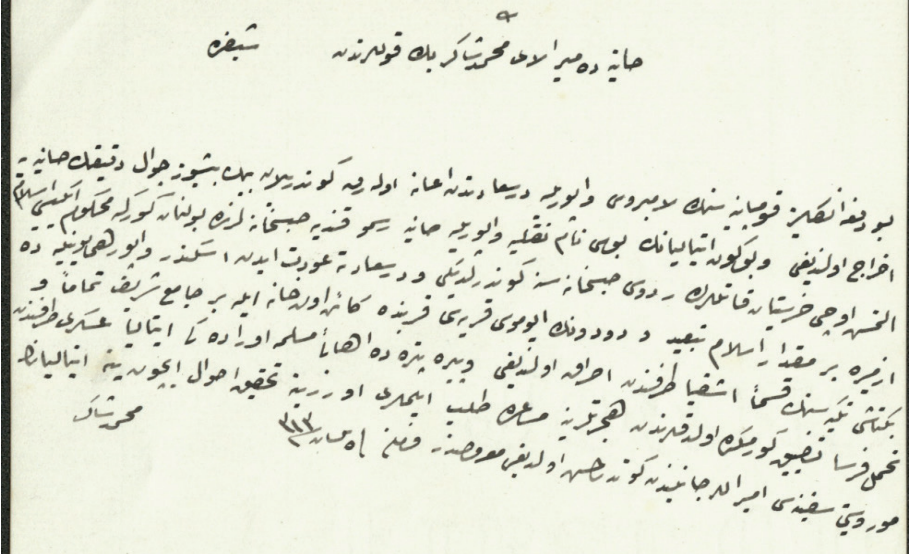
معاذ الحق ما عسى ان يكون
وقد برسه بدي شيك غوي عطيه سنه حبل يوردني تقير مذکورک بيلابند من مساعده ص
فرديني ما طين مذکورک حسره دره سني بنگه اديغه با: بوردني عطيه سنه ها هاري اولور دوزه زمان مذکورک ديزك ديه اولور بديك سر
بوردني با ساي موي ابره با زلهجه مكي جا كره روح دني و حواله مرفه در ماعه اسك جاب مين الما الحين بلور بديك حبل و حفظ و حواسنه دني اي خصوصي دني اولور
نيه و بديك فني و بديك اكردهك جريف مذكورک ديز طرد و دهك زفا اولور ديات و حبه ز اولور با: تقير مذکورک بيلابند انرا اولور دجهه قليله اسلم اولور
سك اولور دني قيرد بر سجد و بريكتات ابدرك علم حالي تعليم نعلم نيك و بكتاسي كرهني دني جريف مرفه ديزك دني و دهه قيه ساي فاضله ساي ماريه
اولور دني وقع مصلحات اهاسه و بنا سيله سجدون و اي ايصون غروم حاصل اولور و فني نعيم اولور بديك حبه بديك با زلهجه مكي عا كره صوره حقهه نوس اولور
مطفاهه با شا فريده نسبا رجه عا كره صوره نيله با زلهجه مكي عا كره دني با زلهجه مكي عا كره نعيم دني و صوره نعيم اديكاري بديك عا كره سز بديك فاضلي
قاننامه هماهه لسوك هنوز مده ميكر و مامله با زلهجه مكي عا كره صوره نعل اولور و دار دوزكه كره نفور و حبلانك رجا رجي كره كي بديك حبه مضي
اجرا اولور بولوس لعل سلكي جوب جوب خريد بونيز بيله موي ايه بيلابند فني اولور و دار دوزكه كره نفور و حبلانك اولور اجراي
نه دنيه مجر اديكاري بديك فاضلي و صوره نعيم اولور و دار دوزكه كره نفور و حبلانك اولور اجراي
مقتضاهه با قلم اولور دوزه تاخري صوره نعيم ماسب ملاظير اولور و موي ابره علم با رجا و دار دوزكه كره نفور و حبلانك اولور اجراي
عرضه فنيه فنيه علم عا كره بوردني امر دوزانه نيكو كزمنلو مرابلو فريلو
فني نعيم قلم با دنا هم حبلانك

cezire-i mezbûrda kâ'in Bektaşî tekyelerinin mikdâr ve hâsîlatlarının kimi-ni ba'dehu kuyûddan bî't-tahkik iktizâsı icrâ olunmak üzere kendülerinin cezire-i mezkûreden tard ve def'leriyle mahal ve mevki'leri mesâcid ve mekâtib inşâ olun-ması bâbında fermân-ı 'âlî tasdîri sûretlerini inhâ itmiş isede ma'lûm-ı hümayûn-ı mülûkâneleri buyurulduğı vechile Kandiye muhafızlığı mahfiye-i rütbe-i vezâretle İzmir gümrük emîni mûmâ ileyh Süleymân Ağa kullarına tevcih buyurularak ted-bîr ve tasmîm olunduğı vechile... Bektaşî gürûhunun cezire-i mezkûreden tard ve def'leri vâkı'an lazîme-i diyânet ve hamiyetden olduğuna binâ'en takrîr-i mezkûrun bend-i ahirinde inha olunduğı vechile fimâ ba'ad ehl-i İslâm olanlar sâkin oldukları

karyelerde birer mescid inşâ iderek ‘alim-i hâllerini ta’lîm ve ta’allum etmek ve Bektâşî gürûhu dahi cezîre-i merkûmeden tard ve def’ olunarak Kandiye kal’ası hâricinde kâ’in tekyeleri etrafında vâkî ‘ çiftlikât ahâlisine ve ebnâ-i sebîlesiyile mescid olmak ve iki üç yüz guruş hâsil olur vakfı tanzîm olunacak mescide tahsîs kılınmak üzere lazîmü’s-surûr olan emr-i ‘âlî tahrîr ve müşârûnileyh Lutfullah Paşa kullarına tesyîr olup emr ve fermân şevketlû kerâmetlû mehâbetlû kudretlû velî ni’metim efendim padişahım hazretlerindir.

Belge 4. 1897 olaylarında Resmo Bektâşî Tekkesi’nin kısmen eşkıya tarafından yakıldığı (BOA, Y.PRK.MYD, 18/75).

Hanya’da Mirâlay Mehmed Şakir Bey kullarından şifre

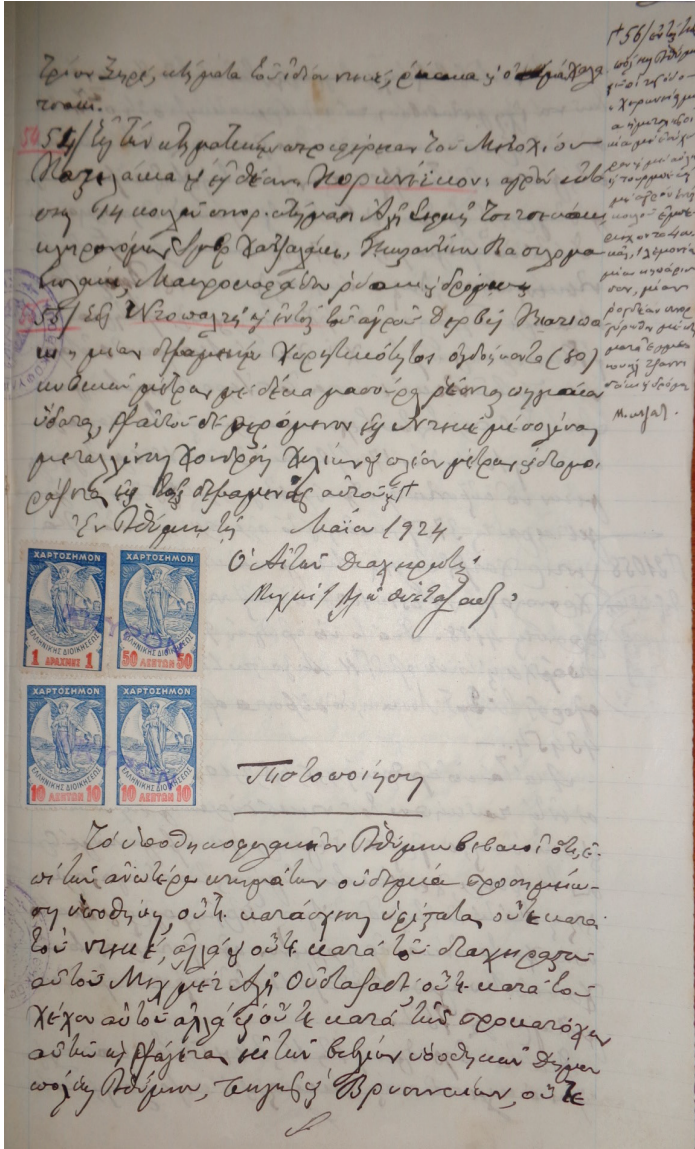
Bu def’a İngiliz kumpanyasının Lamburus vapuruyla Dersa’âdetden i’âne olarak gönderilen bin beş yüz çuval dakikin Hanya’ya ihraç olduğu ve bugün İtalya’nın Businâm nakliye vapuruyla Hanya Resmo Kandiye habishânelerinde bulunan küreğe mahkûm ikisi İslam altmış üçü Hristiyan katillerin Rodos habishânesine gönderildiği Dersa’âdete avdet eden İskender vapur-ı hümayunuyla da İzmir’e bir mikdâr İslam teb’id ve Rodonik Ayomusi (?) karyesi kurbunda kâ’in on hâne ile bir câmi-i şerîf tamamen ve Bektâşî tekyesinin kısmen eşkıya tarafından ihrâk olduğu ve Pirepetre’de ahali-i Müslime oradaki İtalya askeri tarafından tahammül-fersâ taz-yik görmekte olduklarından hicretlerine müsâ’ade talep eylemeleri üzerine tahkiki ahvâl için yine İtalya’nın Morusiti sefinesi amiraller canibinden gönderilmiş olduğu ma’rûzdur ferman fî 5 Nisan sene 313 (17 Nisan 1897) Mehmed Şâkir.

Belge 5. Resmo Tekkesi'nin 1924 yılında Yunan hükümeti tarafından müsadere edilen emvâli (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 130.16.13.2/146.711.14).

ملک و اراضی کا نام و اندی علی (عقد، موقع، سوقات اسمی ووصف)	اراضی کا پتہ برقی حصوں اور ٹکڑوں جوہل، توٹوں، باغ و سارے	حاجہ - طبعی دعوت و اگرشون مہاسی	ایلاہ و ارضی ملک جس کی عقد، مقام، زلاہ باغ برساتان ورمان، مہاسا و سارے
کوشہ کی خارجہ و خریدہ بلیہ زیادہ (خالیتہ) باڑیا باڑیا بلیہ جاریہ شدہ (۱۰) (۲۰) نہاری جاریہ شدہ	بلیہ بیا		یربان ویا خانہ کوشہ، بلیہ، بلیہ، بلیہ جہاں بلیہ کے دورہ نامی بلیہ اسم کی بلیہ دورہ بلیہ
کوشہ کی خارجہ بلیہ زیادہ (خالیتہ) باڑیا باڑیا بلیہ جاریہ (۱۰) (۲۰) نہاری جاریہ شدہ	بلیہ بیا		ایچ اے بلیہ خانہ برساتان، بلیہ، بلیہ، بلیہ دزبلیہ بلیہ شامہ حالہ بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ
بلیہ بلیہ، بلیہ بلیہ (خریدہ بلیہ) نام بلیہ	بلیہ بیا	بلیہ بلیہ	بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ
کوشہ کی خارجہ بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ	بلیہ بیا	بلیہ بلیہ	بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ
کوشہ کی خارجہ بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ	بلیہ بیا	بلیہ بلیہ	بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ بلیہ

(۱) شاد مستملک مختلف شہرہ اموالی دار اہمہ مرحلہ کی اموالی ایچون
(۲) طابو سندلرک عدم موجودی حالتہ حقوق تصرفیہ کی صورتہ ایات

Belge 8. Resmo Tekkesi'nin emval ve eşyaları 1924 yılında Yunan hükümeti tarafından müsadere edilirken tutulan kayıtlar (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 130.16.13.2/146.711.14).

Resim 1: Girit'teki Bektâşi şeyh ve dervişleri bir arada (Şimşek, 2014: 40).

Resim 2: Horasanlı Tekkesi son postnişini Cafer Sadık Bektaş Baba ve ailesi (Ata, 2012: 128).

Resim 3: 1900'lerin başlarında Hacı Hasan Baba (Ata, 2012: 128).

